

T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MODERNLEŞME SÜRECİNDE NİĞDE'DE MİMARİ
ÇEVRE VE KENTSEL DÖNÜŞÜMLER

Tezi Hazırlayan
Gökçek ÖZDAŞ

Tezi Yöneten
Yrd. Doç. Dr. Burcu CEYLAN

Mimarlık Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Aralık 2007
KAYSERİ

Yrd. Doç. Dr. Burcu CEYLAN danışmanlığında **Gökçek ÖZDAŞ** tarafından hazırlanan “Modernleşme Sürecinde Niğde’de Mimari Çevre Ve Kentsel Dönüşümler” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

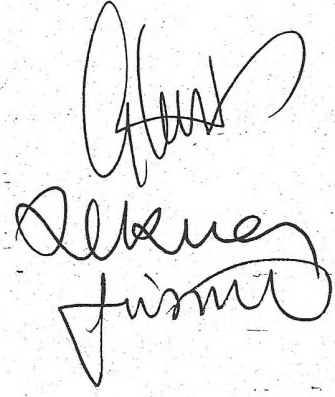
10/012008

JÜRİ:

Başkan : Yrd. Doç Dr. Burcu CEYLAN

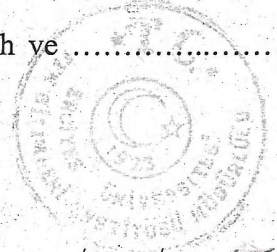
Üye : Yrd. Doç.Dr. Sencer ERKMAN

Üye :Yrd. Doç.Dr. Füsun ÖZCAN

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... / /
N. Aygün

Enstitü Müdürü

TEŐEKKÖR

Lisans eğitimim boyunca, bana içinde bulunduğumuz fiziksel çevreyi sorgulamayı öğreten Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Faköltesi'ndeki tüm saygıdeğer hocalarıma, Yüksek Lisans tez çalışmamı hazırlarken tüm bilgi, birikim ve emeğini benden esirgemeyen değerli hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Burcu CEYLAN'a, çalışmalarım süresince ve tüm hayatım boyunca maddi, manevi desteklerini esirgemeyen aileme çok teşekkür ederim.

MODERNLEŞME SÜRECİNDE NİĞDE'DE MİMARİ ÇEVRE VE KENTSEL DÖNÜŞÜMLER

Gökçek ÖZDAŞ

Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2007

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Burcu CEYLAN

ÖZET

Niğde, Orta Anadolu'da dağlarla çevrili küçük bir Anadolu kentidir. Tarihsel süreç içinde ticaret yolları üzerinde bulunan diğer Anadolu kentleri gibi, imar çalışmaları açısından, Beylikler döneminde parlak yıllar geçirmiş, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise eski önemini kaybetmiştir. 19. yüzyılda, Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinden sonra bir dizi değişimler ve dönüşümlerin yaşandığı bir sürece girmiştir.

Tanzimat Fermanı'nın getirdiği siyasal, ekonomik ve toplumsal değişimler Niğde'de etkisini göstermiş, bu değişimler mimariye yansımış ve kentin fiziksel çevresi dönüşmeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminde bu değişimler devam etmiş ve Niğde Osmanlı İmparatorluğu "taşra"sına özgü Ortaçağ görünümünden kurtularak, "modern kentli" bir kimlik kazanmaya başlamıştır. Günümüz Niğde kenti de bu temeller üzerinden gelişmeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Niğde, Cumhuriyet kenti, Anadolu kenti, Taşra, Kentsel Dönüşümler.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	vii
1.BÖLÜM	
GİRİŞ	1
2.BÖLÜM	
NİĞDE TARİHİ	4
2.1. Coğrafi Konum	4
2.2. Tarih Öncesi Çağlarda ve İlkçağda Niğde.....	5
2.3. Ortaçağda Niğde	6
2.3.1. Türk Egemenliği Öncesinde Niğde	6
2.3.2. Türk Egemenliğinden Sonra Niğde.....	6
2.4. Osmanlı Devleti Döneminde Niğde	8
2.5. Cumhuriyet Döneminde Niğde.....	11
3. BÖLÜM	
MODERNLEŞME SÜRECİNDE SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK	
DEĞİŞİMLER.....	13
3.1. Modernleşme Öncesinde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı.....	13
3.1.1. Modernleşme Öncesinde Anadolu Kentlerinde Sosyo-Kültürel ve	
Ekonomik Yapı	13
3.1.2. Modernleşme Öncesinde Niğde’de Sosyo-Kültürel ve	
Ekonomik Yapı.....	16
3.2. 19. Yüzyılda Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı	17
3.2.1. 19. Yüzyılda Anadolu Kentlerinde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı.....	17
3.2.2. 19. Yüzyılda Niğde’de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı.....	20
3.3. Cumhuriyet Döneminde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı.....	24

3.3.1. Cumhuriyet Döneminde Anadolu Kentleri'nde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı.....	24
3.3.2. Cumhuriyet Döneminde Niğde'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı.....	27
4. BÖLÜM	
MODERNLEŞME SÜRECİNDE NİĞDE'DE MİMARİ ÇEVRE VE KENTSEL DÖNÜŞÜMLER.....	29
4.1. Modernleşme Öncesinde Niğde.....	29
4.2. Modernleşme Sürecinde Niğde.....	40
4.2.1. Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Niğde	40
4.2.2. Cumhuriyet Döneminde Niğde	48
4.3. Modernleşme Sürecinde Niğde'de Kentsel Dönüşümler	56
5. BÖLÜM	
SONUÇ	65
KAYNAKLAR.....	68
EK 1	73
ÖZGEÇMİŞ.....	74

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Son Osmanlı Döneminde Niğde Vilayeti	10
Şekil 3.1. Faroqhi'nin hazırladığı Anadolu Haritası	13
Şekil 3.2. Akmedrese	16
Şekil 3.4. Eski Niğde Müzesi	26
Şekil 4.1. Bizans Döneminde Niğde.....	29
Şekil 4.2. Alaeddin Camisi	30
Şekil 4.3. Sungur Bey Camisi- 2005	31
Şekil 4.4. Sarı Han	31
Şekil 4.5. Beylikler Döneminde Niğde Kenti	33
Şekil 4.6. Sokulu Mehmet Paşa Bedesteni (2005)	34
Şekil 4.7. Kaleden Görünüş ve Kiğili Camii.....	35
Şekil 4.8. Kiğili Camii İç Görünüşü (2007).....	35
Şekil 4.9. Nalbantlar Çeşmesi (2005)	37
Şekil 4.10. Osmanlı Devleti Döneminde Niğde Kenti	38
Şekil 4.11. Rum Kilisesi	40
Şekil 4.12. Ermeni Kilisesi	40
Şekil 4.13. Fesleğen Camii (2007)	41
Şekil 4.14. Niğde Öğretmenevi (2005)	42
Şekil 4.15. Rahibe Okulu (2005).....	42
Şekil 4.16. Niğde Hükümet Konağı.....	43
Şekil 4.17. 19. Yüzyılda Yapılan Hastane Binası (2005)	44
Şekil 4.18. Rum Kilisesi'ne Bağlı Olarak Yaptırılan Kütüphane	45
Şekil 4.19. Saat Kulesi (2007)	46
Şekil 4.20. Rum Mahallesi (2005).....	47
Şekil 4.21. Niğde Anadolu Lisesi (2005).....	48
Şekil 4.22. Niğde Anadolu Lisesi İç Bahçe (2005)	49
Şekil 4.23. 1930'lu yıllarda Yapılan Sanat Enstitüsü (2005).....	50
Şekil 4.24. İnönü İlkokulu (2005)	51
Şekil 4.25. Niğde Halkevi (1934).....	52
Şekil 4.26. Niğde Demiryolu İstasyonu (2005).....	53
Şekil 4.27. Demiryolu Lojmanları (2005).....	53
Şekil 4.28. Demiryolu Su Deposu (2005).....	54

Şekil 4.29. İç Kale’de Açılan Gazino–1927	55
Şekil 4.30. Niğde Meydanı–1909	57
Şekil 4.31. Gabriel’in Hazırladığı Niğde Haritası	57
Şekil 4.32. Son Osmanlı Döneminde Niğde	59
Şekil 4.33. İstasyon Caddesi 1930’lu yıllar	60
Şekil 4.34. İç Kale’nin Doğu Etekleri	61
Şekil 4.35. Cumhuriyet Döneminde Niğde	63

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1453 yılında İstanbul'un fethinden 1600'lü yıllara kadar altın çağını yaşayan Osmanlı İmparatorluğu, 17. yüzyıldan itibaren Avrupa karşısında yetersiz kalmaya başlar. Yeni dünya düzeni içerisinde Osmanlı İmparatorluğu da yeni ekonomik, siyasi ve hukuki düzenlemelere ve değişimlere ihtiyaç duyar. 18.yüzyıl ile birlikte başlayan bu değişimler 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı ile kanunlaşır. Dönemin bürokratik ve kültürel değişimlerinin bir sonucu olarak toplum yapısı ve bununla birlikte fiziksel yaşam çevresi de değişmeye başlar.

Osmanlı İmparatorluğu içinde bu değişimlerin görüldüğü ilk yer başkent İstanbul'dur. Bursa ve Edirne gibi İstanbul'a yakın kentlerde ve İzmir, Samsun gibi liman kentlerinde de bu değişimler yoğun olarak görülür. Tezin kapsamında "taşra" olarak adlandırılan diğer Anadolu kentlerine bu değişimler İstanbul'a oranla daha geç bir süreçte yansımıştır. 19. yüzyılda Anadolu'daki kentli nüfus yavaş yavaş artmaya başlar. Osmanlı Devleti'nin klasik çağında ihmal edilmiş olan taşra kentleri Tanzimat Fermanı ile başlayan süreci ancak Cumhuriyet'in ilanından yıllar sonra tamamlar. Bu yüzyılı aşkın bir sürede gerçekleşen değişim ve dönüşüm süreci tez kapsamında "modernleşme süreci" olarak ele alınmıştır. Modernleşme sürecinde taşra kentleri, yaşadığı değişimlerin bir sonucu olarak, çehre değiştirmeye başlar. Özellikle Tanzimat kanunlarının gerektirdiği yeni bürokratik düzenin fiziksel etkileri çoğu Anadolu kentinde mimari yapıtlar üzerinde görülür.

Bu çalışmada Niğde kenti, modernleşme sürecinde Anadolu kentlerinin yaşadığı fiziksel değişimi tanımlamakta bir örnek olarak seçilmiştir. Beylikler döneminde Niğde'de önemli imar çalışmaları yapılmıştır. Osmanlı Devleti döneminde ise Beylikler dönemine göre yapılan eser sayısı daha azdır. 19. yüzyıla gelindiğinde Niğde'nin fiziksel olarak büyümeye başladığı ve mimari eserlerin sayıca arttığı görülmektedir. Bu yapılar bugün

hala ayakta olmakla birlikte dönemin mimarisi ve kentin sınırları hakkında bilgi verirler. Bunun yanında Niğde'nin fiziksel gelişim süreci içinde önemli bir yere sahip olan Cumhuriyet dönemi yapılarının büyük bir kısmı da “modernleşme süreci” olarak adlandırılan dönemin tanıkları olarak ayaktaadır. Buna rağmen Niğde'de Beylikler Dönemi mimarisinin aksine, 19. yüzyıl ve Cumhuriyet dönemi mimarlığına dair araştırma çalışmaları yetersizdir.

Tezin amacı; Niğde'nin bu dönemini mimari açıdan incelemek ve çözümlmek, böylece Anadolu kentlerinde yaşanan değişim ve dönüşümleri Niğde kenti ile örneklemek ve bu dönüşümlerin parçaları olan mimari eserlerin envanterini çıkarmaktır. Konunun kapsamı gereği çalışma 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısı ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü, teze arka plan oluşturmak amacıyla, Niğde ilinin genel konumu ve kuruluşundan itibaren Niğde'nin siyasi tarihini incelemektedir.

Üçüncü bölümde, sözü geçen tarih içinde Anadolu kentlerinde ve Niğde'deki sosyal, kültürel ve ekonomik değişim ve dönüşümler açıklanmıştır.

Dördüncü bölüm, kronolojik çerçeve içinde, Niğde'deki yapı çevrenin tanımlanması ve kentsel değişim ve dönüşümlerin açıklanmasına yöneliktir. Tezin özünü kapsayan bu bölümde öncelikle Niğde'de kuruluşundan 19. yüzyıla değin yapılan önemli yapılar ve bu yapıların kent içindeki konumu saptanmış ve bir doküman oluşturulmuştur. Daha sonra “modernleşme süreci” olarak adlandırılan 19. yüzyıl ve devamında, Cumhuriyet döneminde, Niğde'de yapılan yapılar tek tek anlatılmıştır. Son olarak da yapıların kent içindeki dağılımları ve kentin işlevine sağladıkları katkılar irdelenmiştir. Çalışmada özellikle bu dönemlerde Niğde'yi ziyaret eden seyyahların anlatımlarından ve fotoğraflarından yararlanılmıştır. Bununla birlikte kent içindeki yapılar yerinde tespit edilmiş, bu tespitler yardımıyla krokiler hazırlanmıştır. Her dönem için ayrı ayrı hazırlanan krokilerle kentin yaklaşık sınırları belirlenmiş ve kentin ne yönde büyüme gösterdiği ve bu büyüme sırasında ne gibi değişim ve dönüşümler yaşandığı saptanmıştır.

Yapılan tespitler ve oluşturulan krokiler sayesinde 19. yüzyıl ve Cumhuriyet döneminde şekillenmiş olan Niğde kenti fiziksel çevresinin bugün hala işlevini koruduğu sonucuna varılmış ve Niğde örneğinden yola çıkarak benzeri Anadolu kentleri için bir genelleme yapma olanağı ortaya çıkmıştır.

2. BÖLÜM

NİĞDE TARİHİ

2.1. Genel Konum

Türkiye siyasi haritasında, İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Niğde ili, batıdan Konya ve Aksaray, doğudan Kayseri, kuzeyden Nevşehir, güneyden ise Mersin ve Adana illeri ile komşudur. Niğde, güneyindeki Gülek Boğazı sayesinde, gözde bir ticaret merkezi olan Kayseri'yi güney kıyılarına ve Suriye'ye bağlar. Bu konumu sebebiyle Niğde, tarih boyunca, Kapadokya ve Kilikya arasında önemli bir geçiş olma özelliğini korumuştur.

Niğde; Hasan Dağı, Erciyes Dağı ve Toros Dağları olmak üzere üç önemli dağın ortasında konumlanmıştır. Bunun yanı sıra Melendiz Dağı, Aladağlar, Pozantı Dağı, gibi irili ufaklı yükseltileri barındırır. Etrafının dağlarla çevrili olması nedeniyle Niğde'de kara iklimi hâkimdir. Bunun bir sonucu olarak Niğde ve çevresinde büyük ormanlık bölgeler yoktur. Bu konumu Niğde'nin antik dönemlerde "Ağaçsız Ülke" olarak adlandırılmasına sebep olmuştur [1]. Bu durum yöredeki geleneksel mimariyi büyük ölçüde etkiler; yapı malzemesi olarak taş kullanımı ahşabın önüne geçer. Bölgede tarih boyunca önemli madenler çıkarılmıştır. Özellikle Gümüşler ve Ulukışla geçmişte önemli altın yatakları bulundurmıştır. Bakır, çinko, demir, cıva yörede bulunan diğer önemli madenlerdir. Bunun yanında Niğde, sıcak su ve karbondioksit kaynakları açısından zengindir [2]. Niğde'deki en önemli akarsu Karasu'dur ve şehrin merkezinden geçer. 1333 yılında Niğde'ye gelen İbn Battuta, Karasu nehrinin şehri ikiye böldüğünü ve Niğde de bol meyve yetiştiğini yazar [3]. Niğde'de bugün hala meyve üretimi ve ticareti iyi durumdadır. Meyve üretiminin yanında Niğde'nin önemli bir geçim kaynağı da halıcılıktır. Geleneksel ev tezgâhlarının yanı sıra, fabrikalarda da halı üretimi yapılmaktadır.

2.2. Tarih Öncesi Çağlarda ve İlkçağda Niğde

Niğde ilinin 15 km güneyinde konumlanan Bahçeli Kasabası'nda, 1981 yılında yapılan kazılardan anlaşıldığına göre; yörenin tarihi, M.Ö. 7250–5500 yıllarını kapsayan Neolitik ve Kalkolitik çağlara kadar uzanır [4]. Celaller Köyü yakınlarındaki Kestel Madeni kalıntıları, M.Ö. 3000'li yıllarda bu bölgede kalayın işlendiği, hatta burada bir maden ocağının bulunduğu dair izler barındırır [5].

Tarih öncesi dönemler incelendiğinde Niğde'den çok bugün Niğde'ye bağlı bir kasaba olan Tyana (Kemerhisar) ile karşılaştırılır. Bu nedenle bu tezde, Anadolu'da İslami akınların başladığı döneme kadar Tyana adı, Niğde adının önüne geçer.

Hitit İmparatorluğu döneminde Tuvanuva adı verilen Tyana, Kral Labarna'nın oğlu tarafından yönetilen bir il konumundadır. Eski Hitit Devleti'nin yıkılması ile M.Ö. 1380'de kurulan II. Hitit Devleti döneminde Tyana, merkez şehir konumuna gelir [6]. II. Hitit Devleti döneminde bugünkü Niğde ise Tabal Konfederasyonuna bağlı şehirlerden birisidir ve Nahita adı ile anılır. Kral Sarvanas tarafından yönetilir [7]. M.Ö. 700 yılından itibaren bölge Asurluların eline geçer, kısa bir süre sonra Frig egemenliğine girer. Daha sonra da Niğde'de seksen yıl kadar sürecek olan Kimer hâkimiyeti başlar [8]. Niğde Bölgesi M.Ö. 6. yüzyılda Medler'in, M.Ö. 550'de ise Perslerin hâkimiyetine altına girer. Bu durum M.Ö. 334 yılında Büyük İskender'in bölgeyi fethi ile son bulur [7].

Yönetimin sürekli olarak el değiştirmesi sonucu bölge dört asır boyunca istikrarsız bir dönem yaşar. Bu dönemin ardından Kapadokya bölgesi, Roma yönetimine girer ve bir eyalet konumunu alır. Roma dönemi boyunca Tyana, sivil ve askeri bakımdan iyi donanmış ve birçok güzel yapı ile bezenmiş önemli bir il haline gelir [6]. Bu döneme ait bazı eserlerin kalıntıları halen Tyana sınırları içindedir. Roma havuzu ve su kemerleri Roma döneminde yapılan önemli eserlerin birer örneğidir. Ancak taranan kaynaklarda Roma dönemine ait bugünkü Niğde merkezi ile ilgili önemli veriler bulunmamaktadır.

M.S. 50 yılından itibaren Havari Aziz Paulus'un bölgede Hıristiyanlığı yayma faaliyetlerine girişmesiyle birlikte Niğde ve çevresinde Hıristiyan nüfus giderek artar. Roma bu durumu çok da iyimser sayılmayacak bir tutumla karşılar ve Hıristiyanlara

karşı şiddet uygular. Bu dönemde Niğde ve Nevşehir yörelerinde dağlarda mağaralar, evlerin altında gizli bölmeler yapılır ve yeraltı şehirleri kurulur [5]. 313 yılında Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edilmesiyle birlikte Niğde toprakları önemli bir konuma bürünür. 326 yılında Konstantin'in annesi Helena hac için Kudüs'e giderken, Niğde'nin Andaval Kasabası'nda bir kilise, Eskigümüşler'de ise bir saray yaptırır. Bu sırada bölgenin psikoposluk merkezi Tyana'dır [9].

2.3.Ortaçağda Niğde

2.3.1. Türklerin Egemenliği Öncesinde Niğde

395 yılında Roma İmparatorluğu, doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldığında Niğde, Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kalır. 7. yüzyıldan itibaren bölge; Bizans, İran(Sasani) ve Araplar arasındaki sürekli mücadelelere sahne olur. Bu uzun süren savaşlar özellikle Tyana'yı çok etkiler. Birçok medeniyet döneminde merkez şehir konumunda olan Tyana artık bir yerleşim merkezi olmaktan çok askeri bir karargâh halini alır[10]. Uzun süren Arap akınları sonucunda Tyana 705 yılında Arap hâkimiyetine girer. Abbasi halifesi El-Memun tarafından hicretin 217. yılında yeniden kurulur ya da onarılır. El-Memun öldükten sonra Tyana eski haline terk edilir ve Niğde bölgenin başlıca şehri olur [11]. Gümüşler Kasabasındaki manastır ve kilise, Aksaray'daki manastırlar bu dönemde yapılır [12].

2.3.2.Türk Egemenliğinden Sonra Niğde

Türklerin Niğde'ye ilk akınları Selçuklu Sultanı Melikşah zamanına rastlar. Bu dönemde Niğde'ye yapılan akınlar sonuç vermez. Melikşah'ın askerlere iktâ sözü vermesi ile Anadolu'da fetih hareketi hızlanır ve Niğde Danişment Gazi ve oğlu Emir Gazi tarafından Türk topraklarına katılır. Bunun üzerine Niğde Danişmentoğulları'na iktâ olarak verilir. Türkler Niğde'ye ulaştıklarında şehir harap durumdadır. Nüfus, iç kaleye sıkışmış asker ailelerinden ibarettir. Niğde'nin Danişment Beyliği'nde bir ikta olarak kalma durumu 1150 yılında sona erer ve bu tarihten itibaren Niğde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olan Konya'nın bir ili konumuna gelir [10]. Bu süre zarfında Selçuklu Devleti, Haçlı ordularıyla karşı karşıya gelir. Güçlü bir Haçlı ordusu Bizans öncülüğünde Anadolu'ya gelir ve 1097'de İznik'i alır. Daha sonra Anadolu'nun içlerine kadar yürüyen Haçlılar, Danişment Beyliği'nin iyi savunmaları sonucu Niğde

bölgesinde toprak kazanamadan Çukurova'ya ulaşarak 1098'de Antakya'yı ele geçirirler [13].

1176'da II. Kılıçaslan zamanında, II. Haçlı ordusunun yenilmesinde Aksaray ve Niğde'den gelen askerlerin payı çok olur. Bundan dolayı Sultan Aksaray'a "zafer yurdu" Niğde'ye de "pehlivanlar yurdu" (Darü'l Pehlivaniye) unvanını verir [7]. 1218 yılında Sultan Keykavus, bugün Niğde'nin bir ilçesi konumunda olan Ulukışla (Lülüe)'yı Ermeni Krallığı'ndan alır ve Niğde topraklarına katar. Bu dönemde Sultan toprak büyütmele kalmaz ve bazı imar girişimlerinde de bulunur ve Niğde'ye bir çarşı yaptırarak, surların inşasına da başlar [14].

Niğde tarihinin bundan sonraki süreci incelendiğinde, Niğde'nin gerek yönetim açısından, gerekse imar işleri açısından istikrarlı hale geldiği söylenebilir. Gabriel'in "Alaüddin'in şehri kurduğunu söylemek doğru olmazsa bile, en ehemmiyetli gelişmelerin onun zamanında başladığı söylenebilir." tespitinden anlaşıldığına göre; Niğde Sultan Alâeddin döneminde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin gelişimine paralel gelişmeler gösterir [11].

Sultan İzzeddin Keykavus döneminde başlayan imar hareketleri Sultan Alâeddin Keykubat döneminde daha da gelişir. Sultan Alâeddin, 1223 yılında Niğde'de kendi adına bir cami yaptırır. 1226 yılında Niğde tepesini surlarla çevirir. Yine bu dönemde Niğde ordu merkezi olur ve Müslüman-Türk boyları bu bölgeye yerleştirilir. Bunun bir sonucu olarak Niğde kalabalık ve zengin bir şehir haline gelir [14]. 12. yüzyıl sonunda birçok Anadolu kenti gibi Niğde de canlı bir ticari hayata sahne olur ve ahilik geleneğinin geliştiği bir merkez halini alır. 13. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Türkler şehirlerde de çoğunluk olurlar. Bu dönemde Selçuklu şehirlerinde Rum ve Ermeniler başlıca azınlık durumundadır [15].

1305 yılında Anadolu Selçuklu Devleti'nin sona ermesi ile birlikte Niğde, Moğol (İlhanlı) hâkimiyetine girer. Yedi Moğol aşiretinden biri Niğde'ye gönderilir. Bu aşiretin başı olan Sungur Ağa, çeşitli imar girişimlerinde bulunur ve kendi adını taşıyan görkemli camiyi yaptırır [11]. 1333 yılında Niğde'yi gezen İbn Battuta, şehir hakkında şunları aktarır: "Büyük ve çok kalabalık bir şehir ama bazı kısımları tamamen harap olmuş. Nehr-i Esved (Karasu) adındaki ırmak şehri ikiye bölüyor. Bu nehir, bölgenin en

büyük akarsularından biridir. Üzerinde üç köprü var. Biri şehir içinde, ikisi şehir dışında” [3].

Niğde'deki İlhanlı hâkimiyeti, Eretna Beyliği olarak isim değiştirir ve bu durum 1335'ten 1366'ya dek 31 yıl sürer. 1366 sonrasında Niğde'de Karamanoğulları Beyliği'nin egemenliği başlar. Karamanoğulları Beyliği önce Eretna Devleti ile sonra da Osmanlı Devleti ile sürekli mücadelelere girişir ve Niğde'deki siyasi huzur sona erer [10]. 1397'de Akçay savaşından sonra Niğde Osmanlı topraklarına katılır. Ankara savaşı sonrasında Timur Karamanoğlu II. Mehmet'e ülkesini geri verir. Bundan sonra Alâeddin Ali Bey Niğde'ye vali olarak gönderilir ve imar işleri yeniden başlar [16].

2.4. Osmanlı Devleti Döneminde Niğde

Fatih Sultan Mehmet döneminde, Karamanoğlu Beyliği, Osmanlı'nın yükselişine karşı tavır alır ve çeşitli isyanlar çıkarır. Bu durumu sonlandırmak isteyen II. Mehmed, Karamanoğlu Beyliği'nin üzerine İshak Paşa'yı gönderir ve bu toprakları Osmanlı İmparatorluğu'na dahil eder. Bu dönemde Karamanoğulları'nın bir ili konumundaki Niğde de kesin olarak 1471 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na katılır. Niğde'yi alan İshak Paşa, ilk iş olarak şehrin kalesini tamir ettirir. Yine imar faaliyetleri çerçevesinde Niğde'den bir kısım halk İstanbul'a gönderilir [17]. Karamanoğlu topraklarının Osmanlı topraklarına katılması ile birlikte, bu bölgede Karaman Eyaleti adında bir eyalet kurulur ve eyalete altı sancak bağlanır; Paşa sancağı olan Konya, Kayseri, Silifke (İçel), Niğde, Aksaray ve Beyşehir. İlk Karaman beylerbeyi Sultan Mustafa olur [16].

Osmanlı Devleti dönemi boyunca Niğde tarihi incelendiğinde Niğde'nin çok önemli gelişmeler göstermediği anlaşılır. Özellikle imar işleri açısından kent, Beylikler dönemindeki canlılığını koruyamaz. Bu durum sadece Niğde'ye has değildir. Genel olarak çoğu taşra kenti için geçerlidir. Çünkü Osmanlı Devleti döneminde, özellikle de klasik çağ boyunca, devlet gelirinin büyük bir kısmı saray ve İstanbul'daki ordu için harcanmıştır [18].

Osmanlı Devleti'nin duraklama döneminde ortaya çıkan ve Celali İsyancılar olarak anılan ayaklanmaların zemininde, 16. yüzyılın son çeyreğindeki ekonomik olumsuzlukların büyük etkisi vardır. Celali İsyancıları sırasında tüm taşrada olduğu gibi

Niğde’de de birçok ayaklanma görülür. İsyancı Abaza Mehmed Paşa’nın adamlarından olan Çopur Bey, Niğde’yi ele geçirir ve Niğde Kalesi’ne kapanarak savunmaya geçer [17]. Bu olaylar sırasında Niğde’nin dış mahallelerindeki bir grup dükkân, kente saldıran Celalilerce üs olarak kullanılmalarını engellemek amacıyla yıktırılır [19]. Bütün duraklama devri boyunca Niğde, Karaman Eyaleti’nin bir sancağı olarak kalır.

Osmanlı Devleti’nde 17. yüzyılın sonunda ortaya çıkan ve giderek gelişen, ayanlık örgütü 18. yüzyılın ortalarında Anadolu’nun tüm önde gelen sancak ve kazalarında, 18. yüzyılın ikinci yarısında da, köyler dâhil tüm Anadolu’da görülür. Bunun yanında valiler kadıları etkisi altında bırakmaya başlar ve çoğu zaman da kadıların ayanlarla beraber hareket ettikleri görülür. Bu dönemde kadılar, eski önemini yitirir. Ülke genelindeki bu bunalımlı durumun etkileri Niğde’de de görülür. Ayanlardan farklı olarak ortaya çıkan ve yönetime müdahale eden hanedanlardan birisi olan Çaparzadeler, Niğde’de uzun süre hüküm sürer. Bu hanedan Niğde’de hüküm sürmenin yanında, devlete muhalefet edebilecek güçtedirler [20].

1832–33 yıllarında, Mısır valisi Mehmed Ali Paşa’nın devlete karşı isyanı sonucunda oğlu İbrahim Paşa, Mısır ordusuyla birlikte Ulukışla’yı geçer ve Anadolu’nun içlerine kadar ilerler. Avram Galanti’nin araştırmalarına göre; bu ayaklanmada Niğde ve Bor halkı, Mısır ordusuna direnmek yerine bu ordunun yanında yer almıştır. Bununla birlikte bu bölgede Osmanlı memurları tüm ağırlığını yitirir [20].

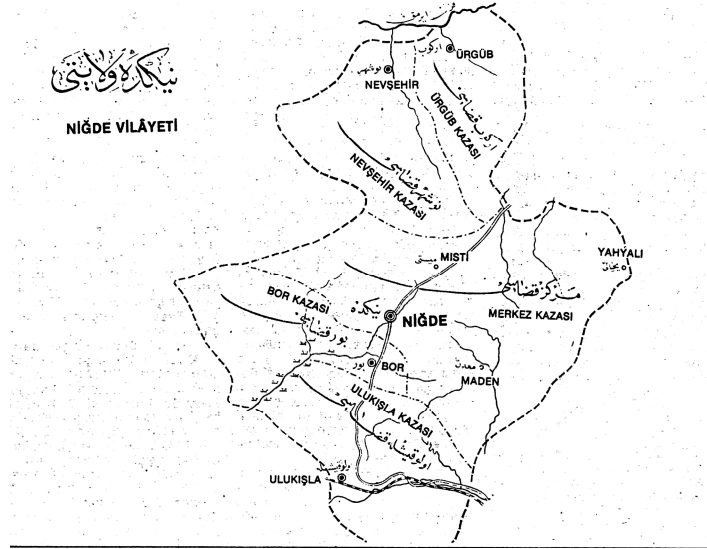
1836 yılında, II. Mahmut bazı üst düzey yöneticilerle beraber yaptığı toplantılarda Anadolu’nun idari taksimatı ile ilgili olarak bazı kararlar alır. Redif-i Mansure Konya Müşirliği unvanıyla Konya, Akşehir, Beyşehir, İçel, Niğde ve Aksaray sancakları birleştirilir. Karaman valisi hacı Ali Paşa, Müşir olarak atanır ve yeni unvanı II. Mahmut huzurunda verilir [21].

Bu yüzyıl içinde Osmanlı’da yaşanan en önemli olay, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı’dır. Tanzimat döneminde Osmanlı gerek ekonomik gerek sosyal açıdan değişimler ve dönüşümler yaşar. Bu değişimlerin en etkili görüldüğü alan ise yönetimdir ve Niğde bu değişimlerden fazlasıyla etkilenir. Bu dönemde Niğde Karaman Eyaleti’ne bağlı bir sancak olma konumunu korur. Niğde kaymakamı İsmail Bey azledilir ve yerine eski Konya defterdarı, Ratib Efendi atanır. Bundan sonra Niğde

sürekli yönetici değişikliklerine sahne olur [22]. 1846 yılında Niğde'nin idari statüsünde çok önemli değişiklikler olur. Niğde'nin sancak merkezliği elinden alınır ve merkez Nevşehir'e kaydırılır. Bu durum 1850'ye kadar devam eder. 1860 yılında Niğde ülke genelinde yapılan yeni idari düzenlemelerle birlikte tekrar Karaman Eyaleti'ne bağlı bir sancak konumunu alır. Bunun yanında Aksaray, Kırşehir, Nevşehir gibi önemli merkezler de Niğde'ye bağlanır. 1864 vilayet nizamnamesi ile Niğde Konya vilayetine bağlanırken, kazalarında değişiklik yapılmaz. Bu değişikliklerden sonra Niğde Sancağı'na bağlı kazalar şu şekildedir: Niğde, Nevşehir, Kırşehir, Yahyalı, Ürgüp, Aksaray [21]. Bu listeden de anlaşılacağı üzere, Niğde toprakları, 1864 yılında yaklaşık olarak bugünkü büyüklüğünden üç kat daha büyüktür.

1868 yılında Konya vilayet salnamesi yayınlanır. Bu salnamede Niğde'nin idari yapısında büyük değişiklikler olduğu anlaşılır. Bu tarihten itibaren Kırşehir kazası sancaktan ayrılır. Yahyalı kazası ise nahiye haline dönüşerek Ürgüp kazasına bağlanır. Böylece Niğde'ye bağlı kazalar; Merkez, Nevşehir, Aksaray, Ürgüp'tür, nahiyeler ise; Bor, Anduğu (Ortaköy), Ulukışla, Çamardı, Arabsun(Gülşehir) ve Yahyalı'dır [16].

Avram Galanti'nin hazırladığı mutasarrıf listesinden anlaşıldığına göre Niğde, 1868 yılından 20. yüzyılın başlarına kadar sürekli olarak yönetici değişimlerine sahne olur. Çünkü bu dönemde Niğde'ye gelen kaymakamlar, yolsuzluklar yaparak kötü idareye neden olurlar [23]. Bu durum Niğde'deki istikrarsız gidişin bir göstergesi olduğu gibi, yıkılmakta olan İmparatorluğun kötü gidişatının küçük bir örneğidir. Bu idari istikrarsızlıklar sürerken, Niğde İdare Meclisi, 25 Ocak 1915 tarihinde İçişleri Bakanlığı'na bir dilekçe yazar ve dilekçede; Niğde'nin nüfus yoğunluğu ve ticari bakımdan Kayseri'den daha üstün olduğunu, bu sebeple Niğde'nin de bağımsız bir il olması gerektiğini bildirirler. Bunun yanında, adli işlerinin de Adana'ya bağlanmasını talep ederler. Bu dilekçeye cevaben, Sultan Mehmed Reşat döneminde, 4 Nisan 1916 tarihinde Niğde'nin Konya'dan ayrılarak bağımsız bir il olduğunu, belgeleyen yazı yayınlanır [24]. Bu, cumhuriyetten önce Niğde'nin idari yapısında yapılan en önemli değişikliktir.

Şekil 2.1. Son Osmanlı Döneminde Niğde Vilayeti [25]

İdari değişikliklerin yanında kentin fiziksel görünümünü değiştiren önemli imar değişimleri ve gelişimleri de görülmüştür. Bunların başında Tanzimat ile birlikte gayrimüslimlere verilen haklar gelir. Bu haklar sayesinde azınlıkların ibadet mekânları yapabilmesi durumu ortaya çıkar ve bununla birlikte sivil yapılardaki hukuki kısıtlamalar kaldırılır [26]. Böylelikle kent yeni bir yüze bürünmeye başlar. Bu konu ayrıntılı olarak Bölüm 4’te anlatılmaktadır.

2.5. Cumhuriyet Döneminde Niğde

19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti mali bir çıkmaz içine girer ve sonucunda ağır toprak kayıpları verir. Bu durum devlet bünyesindeki üst düzey paşaları dahi Avrupa devletlerine teslimiyete götürür. Böylelikle Avrupa devletlerinin Osmanlı içişlerine müdahalesi başlar [27].

Devletin bu buhranlı dönemlerinde diğer bölgelere nispeten daha sakin bir konumda bulunan Orta Anadolu ve dâhilinde Niğde, 1920 yılında Sevr Antlaşması maddeleriyle gündeme gelir. Bu antlaşmanın bir maddesine göre Antalya-Silifke-Niğde-Aksaray-Akşehir-Afyon-Balıkesir-Aydın-Muğla İtalya’nın hâkimiyeti altına verilecektir [28]. Ülkede yabancı güçlerin işgallerinin başladığı bu günlerde Mustafa Kemal önderliğinde, milletin bizzat içinde yer aldığı Milli Mücadele hareketi de hızlanır. Niğde bu Milli Mücadele yıllarında işgal güçlerinin giremediği nadir Anadolu şehirlerinden birisidir. İşgal görmemesine rağmen Niğde, hem stratejik hem de lojistik açıdan sıcak savaşın

içinde sayılabilir. Coğrafi konumu itibariyle Akdeniz'i Kayseri'ye ve dolayısıyla Doğu Anadolu'ya bağladığı için stratejik anlamda özel bir noktadadır. Bu konumundan dolayı hem doğudan hem de güneyden gelebilecek saldırılara önlem olarak Niğde'de birlikler kurulur. Bu birlikler aynı zamanda bölgede meydana gelebilecek eşkıya hareketlerine karşı tedbirler alır [29]. Milli Mücadele'de yapılan stratejik yardımlara ek olarak Niğde, cephelerde ihtiyaç duyulan temel gıda maddeleri, araç-gereç ve giyecek sağlama konusunda da mücadeleye katkıda bulunur ve bu çabaları karşılığında Mustafa Kemal tarafından gönderilen takdirnamelerle ödüllendirilir. Bir milletin büyük çabaları sonucunda kazanılan bir zaferin ve yeni Cumhuriyet rejiminin ilk kutlamaları da top atışlarıyla Niğde'de yapılır [29].

Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında kaldırılan Teşkilat-ı Esasiye kanununun 89. maddesi sancakları kaldırıp, idari bölümleri vilayet, ilçe, bucak, köy olarak yeniden düzenleyince Niğde ve Aksaray vilayet olurlar. 1933 yılında Aksaray'ın vilayetliği kaldırılır ve Niğde'ye bağlanır. 1954 yılında Niğde'ye bağlı bir kaza konumunda bulunan Nevşehir, il haline getirilir ve Niğde toprakları küçülür [30]. 1989 yılında ise Aksaray, Niğde'den ayrılarak il olur ve Niğde toprakları bugünkü konumunu alır.

3. BÖLÜM

MODERNLEŞME SÜRECİNDE NİĞDE'DE SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK DEĞİŞİMLER

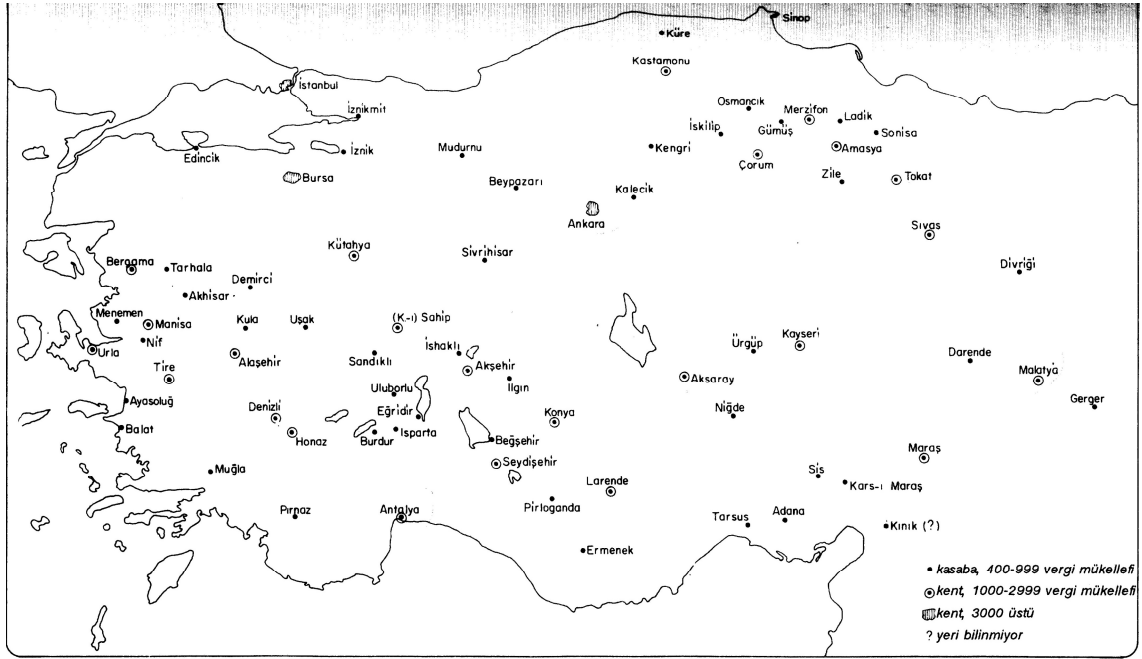
3.1. Modernleşme Öncesinde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı

Anadolu kentlerinin ve dâhilinde Niğde'nin 19. ve 20. yüzyıllarda yaşadığı sosyo-kültürel ve ekonomik değişimlerin anlaşılabilmesi için, bu süreçten öncesinde yani Osmanlı Devleti'nin klasik çağındaki durumlarının incelenmesi gerekir. İstanbul'un fethiyle başlayan klasik çağ boyunca Osmanlı Devleti'nin en önemli ve en gelişmiş şehri İstanbul'dur. İstanbul dışında kalan toprakların tümü "taşra" olarak adlandırılır [31]. 19. yüzyıl öncesinde Anadolu Kentleri yani Osmanlı taşrası, hep geri planda tutulur ve İstanbul'un gölgesinde kalır. Bu sebeple 19. yüzyıl öncesinde Anadolu'daki gerek sosyal gerekse ekonomik yapıya dair kaynaklar sınırlıdır.

3.1.1. Modernleşme Öncesinde Anadolu Kentlerinde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı

Nüfus: Osmanlı Devleti topraklarında 19. yüzyıla kadar resmi bir sayım yapılmamakla birlikte bu konuda yapılmış bazı çalışmalar mevcuttur. Özellikle 16. yüzyıl için Suraiya Faroqhi'nin yaptığı araştırmalardan yararlanılabilir. Faroqhi, 16. yüzyıl için Anadolu'da üç nüfus kategorisi belirler. Birinci kategoride nüfusu 10.000'in üstündeki şehirler vardır. Bu kısımdaki en gelişmiş kent Bursa'dır. İkinci kategorideki kentlerin çoğunun nüfusu 9000–5000 arasındadır. 3. kategoride ise nüfusu 3000–500 arasındaki yarı kırsal yerleşimler bulunur. Anadolu'daki büyük kentler genellikle denizden uzakta yani iç kesimlerde dir. Deniz kenarında bulunan büyük liman kentleri, Trabzon, Sinop, Antalya gibi birkaç örnekle sınırlıdır. Bu kentlerin nüfusları ise yaklaşık olarak 10.000 dolaylarındadır [32]. Faroqhi'nin bu konuda hazırladığı haritada da görüldüğü gibi; 19.

yüzyıl öncesinde taşra denilen bölgedeki büyük kent sayısı üçü geçmez. Kayseri gibi orta büyüklükteki kentler ise genellikle ticaret yollarına yakın bir konumdadır. (Şekil3.1.)

Şekil 3.1. Faroqhi'nin hazırladığı Anadolu Haritası (1600) [32]

Eğitim: Osmanlı'da ilköğretim seviyesindeki eğitim, "sıbyan mektepleri", ya da mahalle mektepleri'nde sürdürülür. Bu okullarda genel olarak, temel İslami bilimler, okuma ve yazma öğretilir. Eğitimin sıbyan mektebini izleyen sürecinde medreseler vardır [33]. Sıbyan mektepleri medreseye girmenin ön koşulu değildir. Medrese sınavları mektep bitirenlere de, dışardan özel hocalardan ders alanlara da açıktır. Osmanlı Devleti dönemi boyunca medreseler varlığını korurlar. [34]. İlk Osmanlı medresesi 1331 yılında İznik'te açılır. Bunun için önceden manastır olan bir bina kullanılır. Daha sonraki yıllarda Osmanlı sultanları medrese açmak istedikleri zaman; Konya, Kayseri, Aksaray gibi Anadolu'nun kültür merkezlerinden bilginler çağırırlar [34].

Ekonomik Yapı: Klasik Osmanlı taşrasındaki belli başlı ekonomik kaynakların en önemlisi tarımdır. Anadolu'da yapılan tarımsal üretim bölgelere göre farklılık göstermekle birlikte tahıl ağırlıklıdır. Tarım dışındaki önemli bir kaynak da el sanatlarıdır. 16. yüzyılda Osmanlı taşrasındaki çoğu kent pamuklu bez ve halı üretimi yapar. Konar-göçerlerin uğraştığı hayvancılık ise genellikle dağlık bölgelerde yapılır

[35]. Klasik çağ boyunca Osmanlı taşra ekonomisinin canlı kalmasını sağlayan bir diğer önemli etken ise iç ve dış ticarettir. İç ticaretin başlıca kaynağı köy ve kentlerde kurulan pazarlardır. Bu pazarlarda özellikle tarım ve dokumacılık ürünleri satılır. 16 yüzyılda kent nüfusunun artmasına rağmen köy pazarlarının sayısında bir artış görülür. Artan kentli nüfus, ihtiyacı olan kırsal ürünü köy pazarlarından temin eder [36]. Osmanlı taşrası dış ticarete ise özellikle halı ticareti konusunda ileri düzeydedir. Daha 14. yüzyılda bile halı ihracatı yapılmaktadır. Bunun yanında baharat ihracatı da yapılır. İthal edilen mallar arasında ise birinci sırada Venedik'ten gelen kumaşlar vardır [35].

Sosyal Yapı: Klasik Osmanlı'da kentlerin sınıflandırılmasında nüfus ve ticari hayat etkili iken toplumların sınıflandırılmasında da yönetici-yönetilen ayrımı etkilidir. Osmanlı Devleti'nde yönetici sınıfı, bürokratlar ve Müslüman ya da Gayrimüslim askerlerden oluşur. Ticaret ve tarımla uğraşan (yani devlete vergi ödemekle yükümlü olan) halk ise ister Müslüman, ister gayrimüslim olsun yönetilen sınıfını oluşturur [37].

Anadolu'da orta tabaka olarak adlandırılan kesim sosyal anlamda gelişmiş bir yapı sergiler. Aynı iş kolunda çalışan esnafın 15 günde toplanıp kendi sorunlarını görüştükleri yerlere lonca denilir ki, loncalar klasik Osmanlı'da sosyal yaşamın önemli bir parçasıdır. 17. yüzyılda Anadolu kentlerinde genellikle her esnafın kendi adıyla anılan bir çarşısı oluşur [38]. Loncaların yarı dini karakterine karşın tamamen dini karaktere sahip olan tarikatlar devrin bilim, müzik ve edebiyatını tekke ortamında halkla paylaşır. Gerek tarikatlar, gerekse loncalar Anadolu'nun kültürel gelişiminde rol oynayan önemli kuruluşlardır [39]. Anadolu kentlerinin günlük yaşantısının önemli bir parçası da mahalledir. Ortadoğu İslam geleneğinin bir uzantısı olan mahalleler gündelik yaşamın içe dönük bir biçimde yaşandığı kapalı mekânlar olma özelliğini 18. yüzyıla kadar korur. Günlük hayatın yaşantı alanı olarak Osmanlı mahallesinin üç temel kurucu ögesi vardır:

- Cami ve diğer dinsel mekânlar
- Çarşılar
- Sivil konut [31].

Osmanlı kentinde, her zaman birbirinden ayrı Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi mahalleleri olur. Çingenelerin dini ne olursa olsun, ayrı bir cemaat olarak kendi

mahallelerinde yaşarlar. Her Müslüman mahallesinde topluluğun dini işlerini gören bir imamı, bunun dışında kalan dünyevi işlere bakan bir de kethüdası olur. Gayrimüslim mahallelerde ise papaz ve haham aynı işi yapar ve kendi topluluklarını devlet katında temsil ederler [40].

3.1.2. Modernleşme Öncesinde Niğde’de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı

Klasik çağda Osmanlı taşrasının bir parçası olan Niğde orta büyüklükteki sıradan bir Anadolu şehri görünümündedir. Modernleşme dönemi öncesinde Niğde’nin nüfusunu sayısal verilere dökmek zor olsa da yaklaşık değerler için Faroqhi’nin çalışmaları yol gösterici olabilir. Faroqhi 16. yüzyılda Niğde nüfusunu yaklaşık olarak 10.000 dolaylarında belirler. Buna rağmen yaptığı nüfus çalışmalarında Niğde’yi 2. kategoride bırakır [32]. Faroqhi’nin nüfusunu 10.000 olarak belirlemesine rağmen Niğde’yi 1. kategoriye yerleştirmemesinin sebebi ticari olarak düşünülse de, bu çağda Niğde’nin ticari durumu incelendiğinde öyle olmadığı anlaşılır [40]. Çünkü bu dönemde Niğde, Bursa ve Kayseri’den sonra gelen önemli ticaret merkezlerinden biridir. 16. yüzyılda Niğde’deki 146 dükkândan 37’si kumaş üretimi ve satışı, 31’i besin ve ilaç üretimi, 24’ü deri ticareti, büyük bir kısmı da keçi kılından çuval üretimi ile uğraşır [41]. Klasik çağda İstanbul’da ihracatı yapılan işlenmiş malın kaynağı Anadolu kentleridir. Bu dönemde Niğde ve Bor pamuklu bez üretimi konusunda ileri seviyededir ve bu anlamda İstanbul’u besler [40].

Modernleşme dönemi öncesinde Niğde’deki eğitim hayatı sıradan bir Anadolu kenti eğitim hayatına örnek teşkil edecek niteliktedir. Niğde’de eğitim Selçuklular döneminde medresede başlar, Karamanoğulları ve Osmanlılar zamanında gelişir. 1409 yılında Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey tarafından yaptırılan ve bugün hala ayakta duran Akmedrese (Şekil 3.2) ile birlikte eğitim hayatı düzenli hale gelir [42].

19. yüzyıl öncesinde Niğde’deki sosyal ve kültürel yaşamla ilgili olarak geniş bilgi veren yazılı kaynaklar bulunmamaktadır. Fakat bu dönem için Niğde’nin her alanda sıradan bir Anadolu kenti olduğu düşünülerek ve bu dönemde yapılan mimari yapılar incelenerek bazı sonuçlara varılabilir. Öncelikle kentte lonca ve tarikat hayatının varlığından söz etmek mümkündür. Ayrıca 1333’te kente gelen İbn Battuta’nın gezi notlarından Niğde’de ahilerin varlığından söz edilebilir. İbn Battuta, ziyareti sırasında Niğde’de Ahi Caruk isimli bir şahsın zaviyesinde ağırlandığını aktarır [43]. Bu

dönemde yapılan irili ufaklı cami ve mescitlerden ve yine bu döneme tarihlenen dergâh kalıntısından anlaşıldığına göre kentte dini karakteri baskın bir kültürel yaşantı mevcuttur.

Şekil 3.2. Akmedrese (2005)

3.2. 19.Yüzyılda Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yaşam

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin yaşadığı en önemli olay 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'dır. Kimi araştırmacılar tarafından "batılılaşma dönemi", kimi araştırmacılar tarafından da "modernleşme dönemi" olarak adlandırılan bu dönemin en belirgin özelliği ise yönetimden sosyal yaşama pek çok değişimi içinde barındırmasıdır.

3.2.1. 19. Yüzyılda Anadolu Kentlerinde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yaşam

Nüfus: Osmanlı topraklarında 19. yüzyılda, Tanzimat Dönemi başlamadan hemen önce, 1831 tarihli ilk resmi nüfus sayımı yapılır. Bu sayıma göre 2,5 milyonu Anadolu'da, 1,5 milyonu da Rumeli'de olmak üzere yaklaşık olarak 4 milyon erkek nüfus tespit edilmiştir [44].

Yönetim: 1839 tarihli Tanzimat fermanından sonra yaşanan en önemli değişim yönetim alanında olur. Daha önceki dönemde mülki yönetimin iki çıkış noktası vardır; ordu ve adliye. Tanzimat ile birlikte mülki yönetim ordu ve adliyeden bağımsız üçüncü bir kurum olarak kendini gösterir [45]. Osmanlı idari yapısındaki en önemli iki kurum; kadılık ve vakıflar da eski etkisini kaybeder. Osmanlı toplum yapısında önemli bir yere

sahip olan lonca sisteminin de gücü azalır [46]. 19. yüzyılda Osmanlı devleti idari yapısında görülen bir diğer değişiklik de temelleri II. Mahmut zamanında atılan “belediye” kavramıdır. “Belediye”, “Daire-i Belediye”, “Belediye Reisi” gibi kavramlar ilk olarak İstanbul’da bir gayrimüslim semti olan Beyoğlu için kullanılır. Fakat bugünkü anlamıyla ilk belediye İstanbul Şehremaneti’dir [47]. 1854 yılında İstanbul Şehremaneti Dairesinin kurulması ve arkasından yürürlüğe giren çeşitli nizamnameler, belediye sorunları çözemediği gibi “taşra” denilen Anadolu kentlerinde de yaygın bir uygulama alanı bulamaz. Buna karşın 1877 tarihli “Vilayet ve Belediye Kanunu” özellikle Anadolu kentleri için daha önemli bir girişimdir. Bu kanunlarla belediyelere imar işlerini düzenleme ve denetleme, aydınlatma, temizlik, pazar ve alışveriş denetimi gibi görevler verilir. Bu dönemde başkent İstanbul’un belediye başkanları ve meclis üyeleri atamayla göreve gelirken, taşrada şehrin ileri gelenleri arasından birisi seçilir ve 6–12 kişiden oluşan belediye meclisi üyelerinin yarısı, iki yılda bir kura ile değiştirilir [47].

Eğitim: 19. yüzyılda Osmanlı devlet yönetiminde görülen değişim, eğitim alanında da etkin bir biçimde görülür. II Mahmut’un 1824 yılında hazırlattığı bir fermanla “ilköğretim mecburiyeti” getirilir. Fakat bu ferman İstanbul dışında uygulama alanı bulamaz [33]. 1839 Tanzimat Fermanı içinde doğrudan eğitimi ele alan maddeler yoktur, fakat diğer çalışmaların uygulanabilmesi için gerekli kadroların yetişmesi eğitim sayesinde olacaktır. Sultan Abdülmecit’in 1845 yılındaki çabası ile eğitim alanındaki çalışmalar geliştirilir ve eğitimde devletin yıkılışına kadar devam edecek bir dönem açılır. Aynı zamanda bu çalışmalar Cumhuriyet dönemindeki eğitim çalışmalarına temel teşkil eder niteliktedir. Bu çalışmaların en önemli özelliği, dine dayalı klasik eğitimin terk edilerek, Batılı tarzda yeni mekteplerin açılması ve bunların yeni bir teşkilat içinde toplanarak geliştirilmesi olur [48]. 19. yüzyılda sıbyan mektepleri yeniliği reddeden vakıf ilkokulları olarak kalır. Bunun yanında Eğitim bakanlığı veya özel dernek ve kişiler tarafından kurulmuş olan “iptidai mektepler” ortaya çıkar. Bu dönemde ortaya çıkan diğer bir okul türü de 1847 de açılan rüştiyelerdir. Rüştiyeler bir süre lise ve ortaokul fonksiyonu gördükten sonra 1913 yılında ilkokulların içinde erir. 1868 yılında Müslüman-Hıristiyan bütün Osmanlı yurttaşlarına ortaöğretim düzeyinde ortak bir kültür ve eğitim vermek amacıyla öğretim dili Fransızca olan “sultani” adı verilen okullar açılır [34]. Yüzyılın eğitim alanında alınan en kapsamlı kararı; “Tahsil-i İptidai Kanun-u Muvakkati”dir. Bu kanunun önemli maddeleri şöyledir:

- İlköğretim mecburi ve parasızdır.
- Her kariye ve mahallenin bir ilkokulu olacaktır.
- Okul kurmak için gereken arsanın bulunması, okul binasının yapılması, öğretmenlerin maaşı, okulun her türlü masrafının ve ders araçlarının sağlanması, dershanelerin ısıtılması ve ışığı ve hademe ücretleri kariye ve mahalle halkının zimmetine mahsus olacaktır.
- Her il meclisinde bir ilköğrenim meclisi kurulacaktır. Bu kurula il genel meclisinden üç kişi katılacaktır [49].

Ekonomi: 19. yüzyılda birçok yönden modernleşme anlamında gelişim gösteren Osmanlı İmparatorluğu, ekonomik anlamda gerileme sayılabilecek değişimler gösterir. Gerileme yüzyıl başında öncelikle İstanbul ve Balkanlar'daki küçük endüstride görülür. Daha sonra da Anadolu kentleri gerilemeye başlar. Anadolu kentleri önceleri Avrupa'ya işlenmiş mal ihraç ederken bu yüzyılda hammadde satmaya başlar. Taşrada bu duruma verilecek en güzel örnekler Ankara ve Tokat kentlerinin ticari durumudur. 19. yüzyıl başında dünya pazarlarına işlenmiş mal (sof) satan Ankara, yüzyıl ortasında yarı işlenmiş mal (sof ipliği) yüzyıl sonunda ise hammadde (ham tiftik ya da tiftik keçisi) satar. Tokat kenti de aynı süreci bakır ihracatında yaşar. Tanzimat'ın ilanından sonra Anadolu'da çoğunlukla yabancı sermaye ile özel girişimciler tarafından bazı fabrikalar kurulur. Bunların ilki Bursa ipek fabrikasıdır. Daha sonra Anadolu'da bazı fabrikalar kurulur fakat kısa bir süre sonra kapanırlar [50].

Sosyal Yaşam: 19. yüzyılda yaşanan yönetsel ve ekonomik değişimler, Osmanlı taşrası günlük yaşamında da pek çok değişimi beraberinde getirir. Doğal olarak bu değişimlerin görüldüğü ilk bölge başkent İstanbul'dur. Değişimin taşradaki yansımaları 19. yüzyıl sonlarını bulur. Bu yüzyılda aile kavramı eski önemini yitirmeye başlar. Bununla birlikte geleneksel meslekler yavaş yavaş ortadan kalkar [46]. Özellikle İstanbul'da görülen bu kültürel değişimler daha II. Mahmut döneminde kendini göstermeye başlar. Bu dönemde ilk gazete yayına başlar kılık kıyafetler değiştirilir, hafta tatili kavramı ortaya çıkar [51]. Yine bu yüzyılda, Anadolu kentleri modern tiyatrolarla tanışmaya başlar. 19. yüzyılda "alafrangalık" laik eğitimin ve laik bürokrasinin benimsendiği bir hayat tarzı olmaya başlar. Klasik çağda pahalı yaşam ulema sınıfının büyüklerine özgü bir durum iken bu yüzyılda sivil bürokrasi de modern

ve pahalı bir yaşam biçimine öncülük eder [52]. Bu dönemde kültürel hayatı renklendiren önemli bir nokta, Tanzimat'ın ilanıyla birlikte bazı iskân kısıtlamalarının ortadan kaldırılması ve çeşitli etnik grupların yaşantı üsluplarının birbirinin içine girmesidir [31]. Tanzimat'tan sonra 1848 yılında yayınlanan Ebniye Nizamnamesi ile imar konusunda da bazı yenilikler getirilir. Bu kanunla beraber kamulaştırma, binalara ruhsat verilmesi, inşaatların denetimi, yol ve sokakların genişlikleri ve çevresine yapılacak binaların yükseklikleriyle ilgili kurallar getirilmiştir. Artık kentte yapılan binaların yüksekliğini, bina sahiplerinin milliyeti değil, binanın bulunduğu yolun genişliği belirleyecektir. Bununla beraber Tanzimat'ın milletlerarası eşitlik sağlama ilkesi, gayrimüslimlere ibadethane yapma özgürlüğünü de verir [53].

3.2.2. 19. Yüzyılda Niğde'de Sosyo-Kültüel ve Ekonomik Yapı

19. yüzyıl genel olarak Anadolu kentlerinde gerek sosyal, gerek ekonomik, gerekse yönetsel açıdan önemli değişimlerin yaşandığı bir dönem olur. Bu değişimlerin büyük kısmı tipik bir taşra kenti olan Niğde'de de yaşanır.

Osmanlı Devleti'nin ilki resmi sayımı olan 1831 sayımında Niğde'nin nüfusu, kazaları ve köyleri de dâhil olmak üzere 45.273'tür. Sancak merkezinde 18.107 hane bulunur. Bunların 5810 tanesi gayrimüslim hanesidir [54]. 1888–1890 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin kaynaklarını araştırmak üzere devlet tarafından davet edilen Fransız araştırmacı Vital Cuinet, Niğde'nin nüfusu ve demografik yapısı hakkında önemli bilgiler aktarır. Cuinet'in yaptığı araştırmalara göre Niğde Sancağı'nın toplam nüfusu 193.000'dir. Bunun 174.168'i Müslüman, 18.000'i Ortodoks Rum, 753'ü Ermeni, 41'i de Yahudi'dir [55]. 1831 yılında yapılan ilk sayım ve devamındaki nüfus sayımları çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. Niğde'nin nüfus durumu şu şekilde tabloya yansır:

YIL	TOPLAM	MÜSLÜMAN	GAYRİMÜSLİM
1831	45.273	?	?
1890	193.000	%90	%10
1906	253.046	%79.74	%20.26
1912	230.490	%75.55	%24.45
1914	281.117	%78	%22

Tablo 3.1. Yıllara göre Niğde Nüfusunun Dağılımı

Yapılan araştırmalardan Niğde nüfusunun 1831'den sonra 50–60 yıl içinde yaklaşık olarak 4 katı kadar büyüdüğü sonucu çıkar ki bu durum, Niğde'nin göç almış olma ihtimalini ortaya koyar.

Osmanlı Devleti'nin klasik çağında Niğde'de hareketli bir ekonomik hayat yaşanır. Ekonomik hayattaki bu hareketlilik 19. yüzyılda azalarak devam eder. Hilmi Bayraktar'ın yaptığı çalışmalardan elde edilen verilere göre Niğde'nin toplam geliri, 1840–41 yılında 2.953.027 kuruş, 1841–42 yılında 2.867.577 kuruş ve 1843–44 yılında 2.586.348 kuruştur. Bu rakamlar 19. yüzyılda Niğde'nin gelirlerinde bazı düşüşlerin yaşandığını gösterir [54]. Niğde'deki önemli geçim kaynaklarından birisi tarımdır. Bu yüzyılda üretimi en çok yapılan tarım ürünü arpadır. Arpa üretimini buğday, mahlût, çavdar ve kokoros izler. Niğde'de üretilen arpa miktarı şehrin ihtiyacının üstünde olduğundan sancak dışına satımı yapılır. Ek olarak; sanayide kullanılan ketre ve kök boya gibi ürünlerde sancak dışına ihraç edilir. Bunun yanında iklim şartları gereği Niğde'de yetişmeyen ürünler de ithal edilir. Bu ürünlerin başında tütün, pirinç, zeytinyağı ve kahve vardır. Bunlar rakamsal değerlere vurulduğunda ise 19. yüzyılda Niğde'nin ithalat ve ihracat rakamları birbirine oldukça yakındır [56]. 1913 yılında Anadolu'yu gezen Bela Horvath'ın notlarından Niğde'de bugün olduğu gibi; elma, üzüm ve kayısı üretildiği anlaşılır [57].

Bu yüzyılda Niğde'deki diğer bir önemli ekonomik kaynak da ticarettir. Özellikle yüzyıl ortalarından itibaren halı ticaretinin gözde merkezlerinden birisi haline gelir. Bu dönemde sadece Türkler değil, Rumlar ve Ermeniler de halı ticareti ile uğraşırlar. Evlerdeki tezgâhların yanı sıra içinde seksen civarında kadın işçinin çalıştığı bir halı fabrikası kurulur. 1880'li yıllarda halı sanayisi yeni kurulurken Kayseri'den ustalar getirilir. Fakat zamanla Niğde bu konuda Kayseri'yi geçer ve Kayserili tüccarlar, Amerika'ya ihraç edecekleri halıları Niğde'den temin etmeye başlar. Bu halılar imal edilirken ipler yün ve pamuktan imal edilir ve evlerde boyanır. Başlarda doğal bitkilerle boyanan bu ipler, 19. yüzyıl sonunda suni boyalarla boyanmaya başlar [57].

Ticari hayattaki bu renklilik, uluslararası boyuta da yansır. 1855 yılında Paris'te açılan 3. uluslar arası sergiye içinde Niğde'nin de içinde bulunduğu çeşitli yörelerden 2000 kalem mal gönderilir. Bu sergide Osmanlı Devleti 20 mansiyon, 27 madalya kazanır [58]. Bu dönemde Niğde'de halı üretimi ve ticareti, iyi durumda olduğundan Niğde'den

bu sergiye yollanan malların halı ya da dokuma ürünü olduğu ihtimali kuvvetlidir. Sözlü kaynaklardan edinilen bilgilere göre; Niğde’de 19.yüzyılda kurulmuş olan Rum mahallesinde bulunan harabe yapı, bir bezirhanedir. Bu ihtimalden yola çıkarak 19. yüzyılda Niğde’de bezir yağı üretiminin de yapıldığı söylenebilir. Yine Horvath’ın notlarından anlaşıldığına göre; Niğde’de çok temiz ve modern eczaneler bulunur ve bunların çoğu Rum ve Ermeniler tarafından işletilir [57].

19. yüzyılda Niğde’de yaşanan ticari ve tarımsal hareketliliğin yanında, bazı zor günler de yaşanır. Anadolu’nun genelinde özellikle bu yüzyılda yaşanan kıtlık Niğde’yi de etkisi altına alır. 19. yüzyılda en fazla can kaybına sebebiyet veren kıtlık 1874 tarihlidir. Bu kıtlıkta Niğde merkezi için 40–50 bin kile tahıl talep edilir. 1879 yılında Niğde’de bir kıtlık daha yaşanır. Bu olayın üstüne halk bir sonraki sene tahılın hiç olmayacağı korkusu ile ürününü pazara çıkarmaz veya çok yüksek fiyattan satmaya çalışır [58]. Anadolu’da 1887 yılında kuraklık sebebiyle yaşanan kıtlıktan Niğde çok büyük ölçüde etkilenmez. Özellikle Konya’da yaşanan bu kıtlığa devlet müdahale eder ve Adana, Kayseri, Bozok ve Niğde yörelerinden yeterli tahılın uygun fiyatla Konya’ya gönderilmesi için emirname gönderir [59].

Tüm Anadolu’da olduğu gibi Niğde’de eğitim 19. yüzyılla birlikte gelişmeye ve değişmeye başlar. Öncelikle dini ağırlıklı eğitim etkisini yitirmeye başlar. Dr. Mehmet Hayri’nin yaptığı çalışmalardan anlaşıldığına göre; yüzyıl başlarında Niğde’de eğitimde düzensizlik ve geri kalmışlık, okuma oranında düşüklük, halkta cehalet dönemin en belirgin eğitim sorunlarından. Araştırmaya göre okullarda öğrenci sayısı olması gerekenden oldukça azdır [60]. İlk eğitim ve öğretimin yeri *daru’l kıra* yani okuma yeridir. Kur’an okumak için alfabe, okuma, yazma, ilmihal ve tecvit bilmek gerekir. Bu dersler Sıbyan Mekteplerinde verilir. 19. yüzyılda Niğde’de bu mekteplerin yanında yeni tarz okullar yapılmaya başlanır. Bunlar Niğde merkezinde bulunan İptidai ve Sultani mekteplerdir. Bu okullarda toplam 12 öğretmen ve 320 öğrenci bulunur. Bu rakam Sancak merkezi nüfusunun %2.66’sıdır [61]. Niğde’de rüştiye(ortaokul) 1870 yılında kurulur. 72 öğrenci ile öğretime başlayan bu medresede okunan dersler zorunlu değil seçmelidir [62].

Bu konuda da en detaylı bilgiler yine Cuinet’in araştırmalarından edinilebilir. 1888–90 yılları arasında Niğde’ye gelen Cuinet, o tarihte şehirde toplam 33 okul ve 1781 öğrenci

bulduğunu yazar. Müslümanlara ait olan; 26 ilkokul, 2 İdadi, 1 Rüştîye ve 1 tane de kız okulu vardır. Kız okulunda 130 öğrenci, diğer okullarda da toplam 1200 öğrenci bulunur. Ortodoks Rumlara ait okul sayısı bir kız, bir erkek olmak üzere toplam ikidir. Erkek okulunda 256 öğrenci, kız okulunda ise, 125 öğrenci eğitim görür. Bunun yanında o tarihte Niğde’de kız, erkek toplam 70 öğrenciye eğitim veren bir de ermeni okulu vardır [63].

Yapılan araştırmalardan anlaşıldığına göre 19. yüzyıl başlarında düzensiz bir eğitim yaşamına sahip olan Niğde, 19. yüzyıl ortalarında gelişmiş ve yüzyıl sonunda da iyi denilebilecek bir konuma gelmiştir. Müslümanlara ait bir kız okulunda 130 öğrencinin bulunması bu durumun bir kanıtı gibidir.

Osmanlı Devleti’nde 19. yüzyılda haberleşme alanında atılan en önemli adım, telgrafhanelerin kurulmasıdır. Dünyada 1832 yılında bulunan telgraf Osmanlı topraklarında 1855 yılında kullanılmaya başlar. 1864 yılında Osmanlı topraklarında toplam 76 telgraf merkezi faaliyettedir ve 1876’da hemen her yerde kullanılmaya başlar. Bu süreçte Niğde’de telgrafhanenin kuruluşu 1868 tarihine rastlar [64].

19. yüzyılın Niğde’ye getirdiği bir yenilik de askeri kışlanın kurulmasıdır. Nizam-ı Cedit Ocağı, III. Selim zamanında 1792 yılında İstanbul’da kuruldu. Aynı yıllarda Rumeli ve Anadolu’da da Nizam-ı Cedit ordularının kurulması kararı verildi. Bu karardan sonra 1803 yılından itibaren Anadolu’nun birçok yöresinde Nizam-ı Cedit kurularak askeri eğitim ve öğretime başlanır. 1802–1805 yılları arasında Niğde’nin de içinde bulunduğu çoğu taşra merkezinde kışlalar yaptırılarak birlikler kurulmaya başlanır [65].

3.3.Cumhuriyet Döneminde Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı

3.3.1. Cumhuriyet Döneminde Anadolu'da Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı

Yönetim: Şüphesiz ki, 20. yüzyılda Türkiye topraklarında yaşanan en köklü değişiklik yönetim alanında olur. Henüz Osmanlı devleti yıkılmadan 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşu ve 1923'te Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yönetimdeki dinsel otorite ortadan kalkar. Yeni cumhuriyetin getirdiği önemli bir değişimde, yüzyıllardır başkent olan İstanbul yerine Ankara'nın başkent olarak seçilmesidir. 13 Ekim 1923'te başkent ilan edilen Ankara'nın en önemli özelliği, baştan sona kadar Kurtuluş savaşının yönetildiği şehir olmasıdır. Bunun yanında Osmanlılık imgesiyle bütünleşmiş olan İstanbul'dan İç Anadolu'ya geçiş, cumhuriyetin devrimci ve radikal bir kararı olarak görülür [66]. Bu kararın devamında yüzyıllardır atıl kalmış olan taşranın da önemsenmeye ve yenilenmeye başlanması gelir.

Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan 389 adet belediye devralır. Bu dönemde belediyeciliğin önemli sorunları vardır. Belediye başkanları ve belediye meclis üyeleri seçimle değil de atama ile iş başına gelirler. Bu ve benzeri sorunlar 3 Nisan 1930 tarihinde çıkarılan Belediye Kanunu ile son bulur. Bu kanunla beraber şehremaneti ve şehremini gibi isim ve unvanlar kaldırılarak bütün teşkilatların adı belediye yapılır[47]. Bununla birlikte belediyenin görev ve sorumlulukları devam eder; kentte imar işlerinin yürütülmesi, temizlik, altyapı gibi işler en önemli sorumluluk alanlarıdır.

Eğitim: 1923 yılında Türkiye topraklarında yeni kurulmuş olan cumhuriyetin en büyük sorunu eğitimidir. Yeni Latin harfleriyle ülke çapında bir okuma-yazma kampanyası düzenlemek ve dini okulları kapatmak yeni rejimin ilk eylemleri arasındadır [67]. Bununla birlikte ilköğretimin zorunlu kılınması, kız ve erkeklerin birlikte okuması gibi yenilikler de söz konusudur. Cumhuriyet ortaöğretimi orta ve lise olmak üzere iki bölümden oluşur. Ortaöğretimin en önemli özelliği ulusal bilinç veren bir eğitim politikası izlemesidir. Mesleki ve teknik öğretim 1935'ten sonra cumhuriyet eğitim hayatında yerini alır. Eğitim alanında önemli bir sorun olan öğretmen açığı ise, açılan öğretmen okulları ile kapatılmaya çalışılır [68]. 19. yüzyıldaki eğitim hayatında da

değinildiği gibi; Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitimin geliştirilmesine temel sağlayan kanun, "Tahsil-i İptidai Kanun-u Muvakkati" dir [49].

Ekonomi: 1923 yılı geçmişten tamamen kopuşu simgeleyen bir yıldır. Fakat iktisadi açıdan Cumhuriyet dönemi 1908–1922 döneminin devamı niteliğindedir. Cumhuriyet kurulmadan hemen önce 1923 yılının Şubat ayında pratik olmaktan çok sembolik bir önem taşıyan İzmir İktisat Kongresi yapılır. Bu toplantı rejimin karşılaşılabileceği tüm sorunları tartışmanın yanında, çiftçi, tüccar, sanayici, amele gruplarının oylarıyla kararların alındığı bir forum olur. Bu toplantıdan sonra 1924'te İş bankası kurulur. Yine bu yıllarda tarım kesiminde bazı hareketlenmeler görülür. 1925'te aşar vergisinin kaldırılması önemli bir yeniliktir [69]. Cumhuriyet'in ilk yıllarında sanayi ise pek parlak durumda değildir. Cumhuriyet'in devraldığı Osmanlı sanayisinin büyük kısmı Rumeli'de konumlanır. Özellikle Selanik imparatorluğun hem sanayi, hem ticari olanakları açısından en önde gelen şehirlerinden birisidir. Bu toprakların kaybıyla yeni cumhuriyetin sanayi gücü baştan zayıflamış sayılır. Birkaç fabrika dışında sanayiden bahsetmek mümkün değildir [70]. Bundan dolayıdır ki, iktisat tarihçileri genellikle, Türkiye Cumhuriyeti için 1930 ve sonrasını ilk sanayileşme dönemi kabul ederler. Bu yıllarda dünya ekonomisi sıkıntıdayken, Türkiye ekonomisi dışa kapanır ve devlet eliyle bir sanayileşme içine girer. Türkiye sanayileşme konusundaki ilk ciddi adımları atar. Metalürji, özellikle demir-çelik, kâğıt ve kimya sanayi kollarında ilk modern tesisler bu yıllarda kurulur. İnşaat malzemesi ve çimento üretimi de bu dönemde büyük sıçramalar gerçekleştirir [69].

Yeni devletin birinci beş yıllık sanayi planı çerçevesinde, 1933'te özellikle tekstil alanında Sümerbank, 1935'te madencilik alanında Etibank kurulur. 1937'de bir İngiliz şirketi tarafından kurulan Türk Demir ve Çelik Fabrikası ilk ve de önemli sanayi hamlelerinden biridir. Bu fabrikalarla aynı dönemlerde, Bakırköy, Kayseri, Bursa, Ereğli, Nazilli ve Malatya'da tekstil fabrikaları, İzmit'te kâğıt fabrikası, Gemlik'te suni ipek fabrikası kurulur ve endüstri hayatı renklenmeye başlar. Erken cumhuriyet döneminin en önemli girişimlerinden birisi demiryollarıdır. Özellikle cumhuriyetin ilk 15 yıllık sürecinde Anadolu'nun çoğu şehrine uğrayan demiryollarınının Kemalist devrimi Anadolu'nun her köşesine ulaştırmak gibi simgesel bir görev üstlenir [71].

Sosyal Yaşam: 1923'te Anadolu'daki toplumsal yapı yüzyıllardır süren durağan halini korur. Tanzimat değişimler için bir altyapı hazırladıysa da toplumsal yapının değişimini sağlayacak dinamizm Anadolu'ya cumhuriyetin kuruluşuna kadar uğramaz. Çünkü bunu sağlayacak fiziki-sosyal altyapı yoktur. Yani yeni kurulan cumhuriyet değişimi çok yavaş bir toplumsal yapı devralır. Bunun yanında kuruluş yıllarında yeni devlet 10–12 milyonluk yaşlı bir nüfusa sahiptir. Nüfusun artması 1945–50 yıllarını bulacaktır [72].

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yenilikler birbirini izler ve bunlar tek bir kent için değil Anadolu'daki tüm kentler için geçerlidir. Saat-takvim, hafta sonu tatilinin günü, kılık kıyafet akla ilk gelen değişimlerdir. Kanunlarla gelen değişimlere ek olarak toplumun kendiliğinden kabullendiği kültürel değişimler de yaşanır. Bu yıllarda gramfonun yaygınlaşması bu duruma verilebilecek bir örnektir [73].

1925'te tekke zaviye ve türbelerin kapatılmasıyla halkın günlük yaşantısında dinin etkisi azalır. 1930'da Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının verilmesiyle, Tanzimat ile önemsenmeye başlanan, kadının yeri, iyice belirginleşir ve 1935 yılında 18 kadın milletvekili seçilir [74]. Cumhuriyet yıllarında halkın yaşantısında iki önemli kuruluş tespit etmek mümkündür. Bunlar Türk Ocakları ve Halkevleridir. Resmen 1912 yılında kurulan Türk Ocakları meşrutiyet halkçılığının “halka doğru” teorisini pratiğe dökme noktasında önemli işlevler görür [75]. 1931 yılında Türk Ocakları kapanınca yerine partiye (CHF) bağlı olarak Halkevleri kurulur. Halkevleri il ve ilçe merkezlerinde şubeler açar. Kırsal kesimde 1940 yılından sonra halk odaları kurulur. Halkevleri partili olsun olmasın herkesi toplayacak, birleştirecek, tanıştıracak olan eğitim yuvaları olarak tasarlanır. 1932-50 yıllarında 478 halkevi açılır [74].

Bu dönemde kültür sanat anlamında da önemli değişimler vardır. Örneğin merkezi Ankara'da kurulan Devlet tiyatroları, periyodik turnelerle Anadolu'ya sahne sanatlarını taşıyan bir kurum olur. Bunu yanında Osmanlı'dan devralınan Hars Müdürlüğü 1926'da kaldırılır ve Asar-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü kurulur. İlk yaygın kütüphanecilik hizmeti 1932'den itibaren Halkevlerinde gerçekleşir. Halkevleri kapatılınca Milli Eğitim bakanlığı halk kütüphanelerini yaygınlaştırır. Milli Kütüphane ise 1946'da Ankara'da kurulur [76].

3.3.2. Cumhuriyet Döneminde Niğde’de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yapı

Osmanlı şehirlerinde Tanzimat dönemiyle birlikte başlayan değişimler şüphesiz ki Niğde’ye de uğrar. Temelleri 19. yüzyılda atılmasına rağmen Niğde’de değişimin asıl görüldüğü yıllar cumhuriyet yıllarıdır. Cumhuriyet ile başlayan istikrar bütün Türkiye’de olduğu gibi Niğde’de de eğitimde, sağlık sisteminde, sosyal ve kültürel yapıda önemli değişimleri beraberinde getirir. 1924 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin bir ili olarak haritada yerini alan Niğde’de eğitim hızla gelişmeye başlar. Cumhuriyet öncesinde çoğunluğu cami yanlarındaki sıbyan mekteplerinden ibaret olan eğitim mekânları Cumhuriyet sonrasında daha sağlıklı bir görüntüye ulaşır. 1938 yılı itibariyle Niğde’deki toplam 110 okulun 25’i 5 sınıflı, 14’ü 4 sınıflı, 61’i 3 sınıflı 10’u da 2 sınıflıdır. Cumhuriyet öncesinde imamlar ve eşrafın ileri gelenlerinin oluşturduğu öğretmen camiası bu dönemde tamamen yenilenir ve öğretmen okulu mezunları öğretmenlik yapmaya başlar. Öğrenci sayısı ise %100 artar [77].

Cumhuriyet’in Niğde’ye getirdiği bir diğer yenilik “yurdu demir ağlarla örme” projesi kapsamında 1931 yılında yapılan demiryoludur. Niğde Müzesi’nin (Şekil3.4) 1936’da kuruluşu, yine 1934 yılında Niğde halkevinin açılması, 1945 yılında Sanat Enstitüsü’nün açılması Cumhuriyet sonrasında Niğde’deki kültürel hayatı renklendiren önemli etkenler olur. Erken cumhuriyet yıllarında Niğde’deki en önemli kültürel adım, 1934–1941 yılları arasında Niğde Halkevi tarafından çıkarılan “Akpınar Mecmuası”dır. Akpınar bir Niğde dergisi olmasına rağmen mahalli konulardan çok genel konularla ilgilenmiştir [78].

Şekil 3.4. Eski Niğde Müzesi [79]

Bu dönemde Niğde halkı için yaşanan en önemli olaylardan birisi, Atatürk'ün Niğde'ye gelişidir. 1934 yılında çıktığı “Orta Anadolu Seyahati” kapsamında, gezinin beşinci gününde, 5 Şubat günü saat 18.00 de tren ile Niğde'ye gelir. Aynı gün içinde Niğde Halkevi'nde halkevlerinin önemi üstüne bir konuşma yapar. Atatürk Niğde'de bir gece kaldıktan sonra yine tren ile Ulukışla üzerinden Konya'ya geçer [80].

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ticaret hala yoğun olarak bedestende devam eder. Bunun dışında haftada bir kurulan Niğde pazarı, bayramlarda özellikle çocuklara yönelik eğlencelerin düzenlendiği panayır yerlerinde döner [81]. Niğde'nin Cumhuriyet sonrasında ilk sanayi hamlesi 1952 yılında kurulan Niğde Çimento Fabrikasıdır. Bu fabrikayı, 1953 yılında kurulan un fabrikası ve 1955-57 yıllarında kurulan İplik Fabrikası izler. Bugün iplik fabrikasının devamı niteliğinde olan halı fabrikası, Niğde'nin ilçe ve köylerinden pek çok işçiye istihdam kaynağı durumundadır.

4. BÖLÜM

MODERNLEŞME SÜRECİNDE NİĞDE'DE MİMARİ ÇEVRE VE KENTSEL DÖNÜŞÜMLER

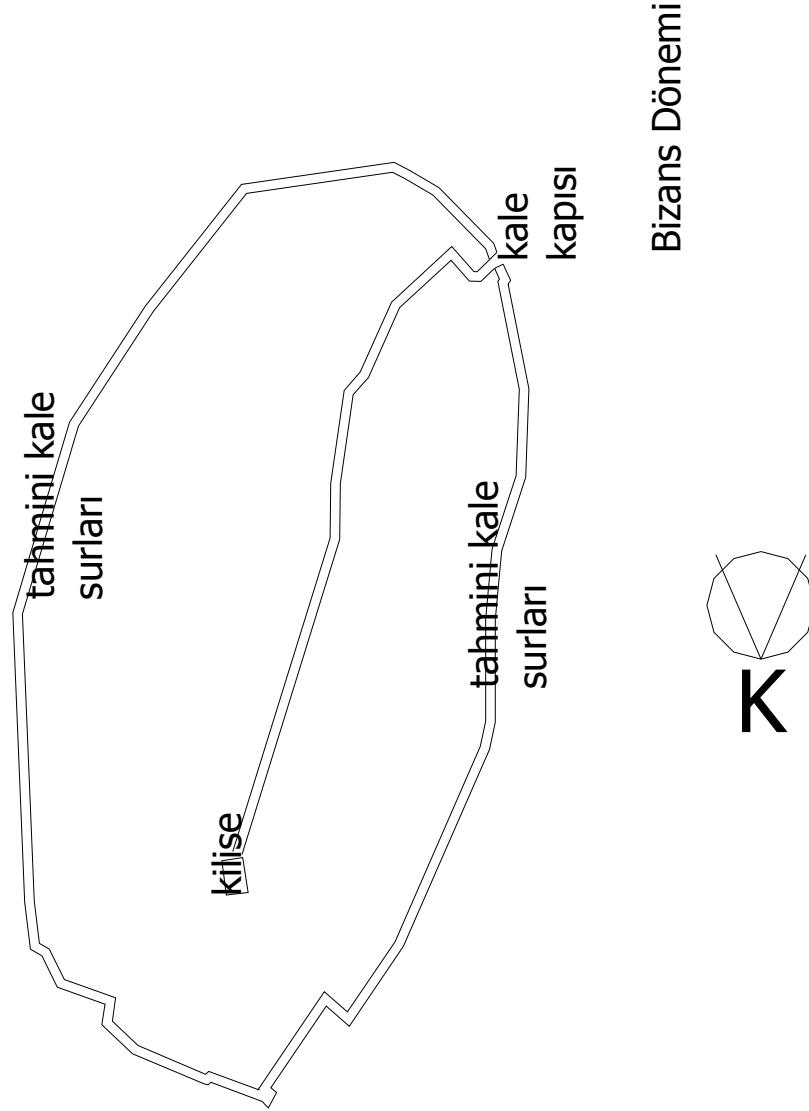
Tanzimat döneminden başlayarak Cumhuriyet'in özellikle ilk 25 yılını kapsayan ve bu tezde modernleşme süreci olarak adlandırılan dönemde tüm Anadolu kentleri gibi, Niğde'de de yönetim, eğitim ticaret gibi alanlarda önemli değişimler yaşanır. Bu değişimler yeni bina gereksinimlerini, yeni binalar yeni bir fiziksel çevreyi ve sonuç olarak da yeni bir kenti ortaya çıkarır. Bu bölümde Niğde kentinin bu yeni hali incelenecektir. Kentin bu halinin irdelenebilmesi için ise daha önceki kent ortamının incelenmesi gerekmektedir.

4.1. Modernleşme Öncesinde Niğde'de Mimari Çevre

Niğde kent merkezindeki bilinen en eski yapı Niğde Kalesi'dir. Kitabesi bulunmayan kalenin yapım tarihi çeşitli kaynaklarda farklı verilmektedir; ancak bütün kaynaklar, kalenin Selçuklular şehre gelmeden önce yapıldığını bildirir. Kentin bu hali, yani Bizans döneminde Niğde kenti sınırları Şekil 4.1.'de verilmiştir. Kalenin şekli kesin olmamakla birlikte Bizans döneminde bu tepede bir kalenin varlığı bilinmektedir [82]. Haritada kilise olarak gösterilen bina bugünkü Rahmaniye Camisi'nin yerindedir. Bu kilise Türklerin fetih geleneği ile birlikte camiye çevrilmiştir [83].

Kale asıl şeklini Selçuklular döneminde alır. Bugün hala Niğde'nin en önemli yapılarından birisi olan Alaeddin Camisi de Selçuklular döneminde, 1223 yılında, yapılır. Doğu cephesinde gösterişli bir giriş portaline sahip olan cami bölgede en çok kullanılan yapı malzemesi olan sarı taştan yapılmıştır (Şekil 4.2.). Yine bu dönemde, 1267 yılında caminin karşısına yapılan Hatıroğlu çeşmesinin varlığı ve buradaki tanımlı alan bu kısmın meydan olabileceği ya da en azından kamunun ortak kullanımına açık

bir alan olduğu fikrini doğurur. Bunun dışında halkın günlük yaşantısına dair bulguların azlığı yalnız Niğe için değil, tüm Anadolu kentleri için geçerli bir durumdur [84].

şekil 4.1. Bizans Dnemind Niğe

Tüm bilgi eksikliğine rağmen Selçuklular döneminde Niğde kentinin sur içinde geliştiği söylenebilir, çünkü bu dönemde sur dışına yapılmış herhangi bir kamu yapısı izine rastlanmamaktadır. Selçuklular döneminde sur kapısı olarak kullanılan demir kapının dışında, konutlar bulunup bulunmadığı hakkında bilgi yoktur.

Şekil 4.2. Alaeddin Camisi (foto:2005)

1305 yılında Niğde’de Anadolu Selçuklu hakimiyetinin sona ermesiyle birlikte bölgeye hakim olan İlhanlılar döneminden itibaren Niğde kenti iç kale surlarının dışına taşmaya başlar. Bu dönemin en önemli ve görkemli yapısı, surun güneyinde bulunan Sungur Bey Camisi’dir. 1335 yılında yapılmış olan cami, zengin taş işçiliğiyle Alaeddin Camisi ile yarışır durumdadır (Şekil 4.3). Bu durum şehre yeni gelen İlhanlıların (Eretna Beyliği) yeni bir merkez oluşturmak isteyebileceği ve prestij amaçlı olarak da bu camiye yaptırmış olabileceği fikrini doğurur. Bu dönemde yapılan caminin hemen yanında yapılan şadırvan bugün varlığını koruyamamıştır.

Şekil 4.3. Sungur Bey Camisi (foto:2005)

İlhanlılar döneminde yapılan ve hala varlığını devam ettiren bir diğer önemli yapı, bugün kentin içinde kalan, 1357 tarihli Sarıhan'dır (Şekil 4.4). Han Adana-Kayseri yolu üstünde, bu günkü adıyla Bor Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Hanın konumu, şehrin o günkü sınırlarının çizilmesi konusunda bazı ipuçları verir. Hanların şehrin dışında yapıldığı gerçeğinden yaklaşılarak bu hanın şehrin dışında kaldığı ve Niğde'nin batı sınırını oluşturduğu söylenebilir. Yine bu dönemde yapılan ve Adana-Kayseri yolunun batısında kalan türbeler de kentin Kuzeybatı sınırındadır.

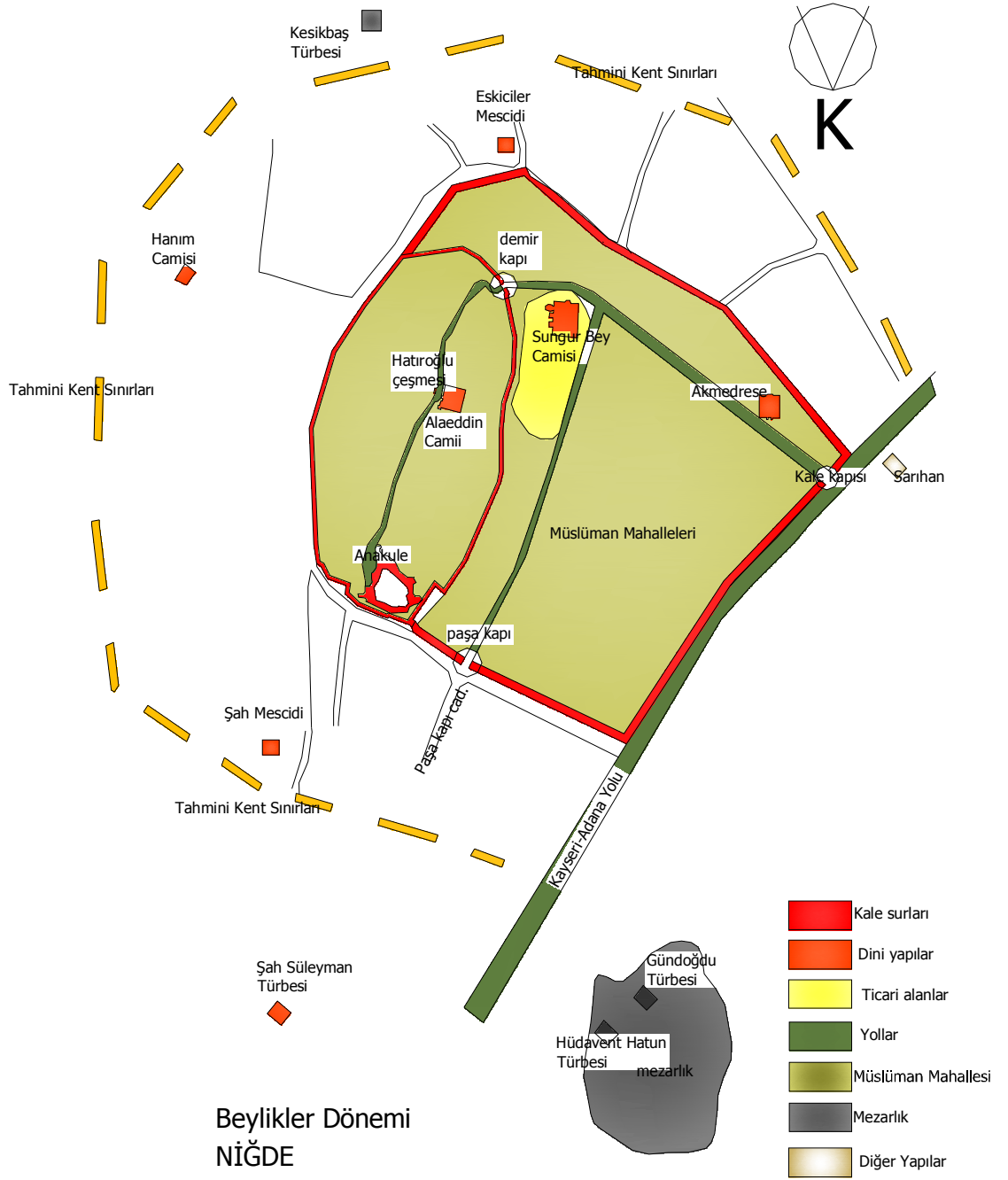
Şekil 4.4. Sarı Han [85]

İlhanlıların Niğde'deki 31 yıllık hâkimiyetinden sonra şehir Karamanoğlu Beyliği'nin hâkimiyeti altına girer. Karamanoğlu Devleti, Selçuklu Devletinin devamı olmak konusunda iddialı olduğundan, Selçuklu üsluplarını devam ettirirler. Bu bağlamda cami mimarisi anlamında önemli ve sistemli bir değişim getirmezler. Selçuklular dönemindeki medrese geleneğini koruyarak devam ettiren Karamanoğlu Beyliği, bu anlamdaki en önemli ve farklı yapılarından birini Niğde'de yaptırır. 1409 yılında yapılan Akmedrese, beyaz mermerden yapılmış bir taç kapıya sahiptir. Gabriel'in

noksansız bir medrese olarak tanımladığı yapı, Aslanapa'nın yorumuyla bir medreseden çok bir sarayı andırır [86]. Karamanoğulları döneminde Niğde'de yapılan en görkemli yapı Akmedrese'dir. Selçuklu döneminde yapılan Alâeddin Camii ve İlhanlılar döneminde yapılan Sungur Bey Camii, önemli ibadet mekânları olarak kalır ve bunlara ek olarak küçük camiler yapılır.

Bazı kaynaklar, Niğde kalesinin bugün ayakta olan kısımlarına ek olarak üçüncü bir sur duvarının varlığından söz eder. Güven Bilsel, 1994 yılında hazırladığı Niğde Kalesi Çevre Düzenlemesi Raporu'nda Alaeddin Tepesini çevreleyen surlardan orta kale olarak bahseder. Bu raporda dış kale surlarına değinilmese de, orta kale ibaresinin kullanılması dıştaki surların kabulünü gösterir [87]. Bunun dışında Ahmet Akşit, bugün izi bile bulunmaya dış kale surlarından bahseder [83]. Adı geçen dış kalenin yapım tarihine dair bir bilgi yoktur ama Beylikler döneminde yapıldığı söylenebilir. Çünkü Osmanlılar şehri aldıktan sonra Niğde, devlet topraklarının iç kısmında kalmıştır. Bu durumda kente yeni bir kale yapma gereği doğmamıştır. Şekil 4.5.'te dış kale surları tahmini olarak gösterilmiştir. Dış kale surları belirlenirken, şehrin batısında Akmedrese surların içinde bırakılırken, Osmanlı döneminde yapılan Dışarı Camisi de, adından dolayı surların dışında tutulmuştur. Şehrin kuzeyindeki surların yeri belirlenirken Paşa Kapı caddesinin adından yararlanılmış ve burada tahmini olarak sur kapısı bırakılmıştır [83]. Bu haliyle bakıldığında Karamanoğlu Beyliği döneminde Niğde'de yapılaşma genel olarak dış kalenin içinde gelişmiştir.

Niğde 1471 yılında Osmanlı topraklarına katılınca, şehir sur dışına çıkararak; yeni bir yapı düzeni oluşturmaya başlar. Osmanlı toprakları bütününden bakıldığında Niğde Anadolu'nun iç kısımlarında kalır ve eski askeri önemini yitirir. Bu durum kalenin ve surların da eski önemini yitirmesi ve fonksiyonunu kaybetmesi anlamına gelir. Özellikle 15. yüzyılda kale dışında çok sayıda cami ve mescit yapılır. Niğde'de 16. yüzyılda çoğu mahalleler cami ve mescitlerin etrafında kurularak gelişirler. Sultan mahallesi, kale içinde bulunan tek mahalledir. Kale dışında 28 mahalle bulunur. Bu sayı yaklaşık on yılda 32'ye çıkar. 16. yüzyılın sonunda Niğde'de bulunan 39 mahallenin ikisi gayrimüslim mahallesidir [88].

Şekil 4.5. Beylikler Döneminde Niğde Kenti
(1150-1471)

Osmanlı Devleti döneminde iç kale ve çevresinin eski askeri önemini yitirmesi, toplumun daha istikrarlı bir hayat sürmesi, halkın kale çevresine sığınma güdüsünü azaltmış olmalıdır. Bununla birlikte Müslüman ve gayrimüslim halk, çok iç içe yaşamadığından Müslüman nüfusun terk ettiği kale çevresinin, Gayrimüslimlere kalmış olması muhtemeldir. Çünkü Niğde'deki ibadet mekanlarının yerlerine bakılırsa, Tanzimat sonrası Gayrimüslimlere ibadet mekânlarını inşa etme özgürlüğü verildiğinde Rumların ve Ermenilerin tercih ettiği ilk mahalle burasıdır.

Osmanlılar döneminde Niğde'de Beylikler Döneminde yapılan görkemli yapılar yapılmaz olur. Klasik Çağın en önemli yapılarından birisi, bu dönemde çoğu Anadolu şehrinde rastlanan bedestendir (Şekil 4.6).

Şekil 4.6. Sokulu Mehmet Paşa Bedesteni (foto:2005)

1574 yılında İçkale surlarının batı eteklerinde, Sungur Bey Camii'nin hemen yanında yapılan Sokulu Mehmet Paşa Bedesteni, 50'si içerde, 60'ı dışarıda olmak üzere 110 adet dükkân içerir. Bedestenden yaklaşık yüz yıl sonra yapılan Kiğılı Camii ve Çarşı Hamamı da yine iç kalenin batı eteklerine konumlanır (Şekil 4.7). 1694 yılında yapılmış olan Kiğılı Camisi, 18. yüzyılda Niğde'de yapılan diğer camilere göre daha büyük ve gösterişlidir. Cami dış büyüklüğünün yanında içindeki süslemeleriyle de zengin bir mimariye sahiptir (Şekil 4.8.). Görülüyor ki; Osmanlı dönemi boyunca kent her ne kadar dış kale surlarının dışına taşsa da, yoğunluk hala sur içindedir.

Şekil 4.7. Kaleden Görünüş ve Kıgılı Camii (foto:2005)

Şekil 4.8. Kıgılı Camii İç Görünüşü (foto: 2007)

Osmanlı döneminde Niğde’de kale surları dışına yapılan en önemli yapılardan birisi 1600 tarihli Dışarı Camisi’dir. Dışarı Camisi, Adana-Kayseri yolunda bulunan ve o dönem için kentin batı sınırını belirleyen Sarıhan’ın hemen yanında yapılmıştır. Cami ilk bakışta handa kalanların ibadet ihtiyacını karşılamak için yapıldığı fikrini doğurur, fakat caminin ölçeği bu işlev için fazla büyüktür. Bundan dolayı kentin artık sur dışına taşıdığı ve caminin buralarda oturan Müslüman halk için yapıldığı fikri daha ağır basar.

Osmanlı döneminin Niğde'deki en kapsamlı yapısı, yine kalenin dışındaki, Murat Paşa Külliyesi'dir. Külliye bugün cami, türbe, han, hamam ve çeşmeden oluşur. 1670 tarihli vakfiyesinde bu yapının bir medrese ve bir muallimhaneye de sahip olduğu belirtilir ancak; bu iki yapı varlığını koruyamamış ve mimarileri hakkında bir iz kalmamıştır [89]. Önceleri kentin dışında kalan külliye çevresinde, zamanla kent nüfusunun artışı ve şehrin sınırlarının genişlemesiyle birlikte, yeni bir çekim merkezi meydana gelir ve yeni mahalleler oluşmaya başlar.

18. yüzyılda Niğde'de yapılan kamu yapıları mimari zenginlikten uzak küçük camilerden ibarettir. Bu dönemde yapılan ve sayısı beşi geçmeyen camiler, mescit büyüklüğündedir. Bu durumu iki sebebe bağlamak mümkündür; birincisi bu döneme kadar yapılmış olan cami ve mescitlerin Müslüman halk için yeterli olması, bir diğeri ise bu yüzyıllarda Osmanlı toplumundaki dini etkilerin azalmaya başlamasıdır. 18. yüzyılda Niğde'de yapılmış olan en büyük cami, Alâeddin Tepesi'nde bulunan 1747 tarihli Rahmaniye Camii'dir. Yine 18. yüzyılın ikinci yarısında yapılan ve iç kalenin yakınında bulunan Cullaz Camii, hemen yanında bulunan çeşmesiyle birlikte 1762-63 tarihlidir. Kemali Ümmi Mescidi, Sır Ali Camii, Dört Ayak Camii, bu yüzyılın diğer dini yapılarıdır. Bu yapılar, klasik dönemde alışılmış olan büyüklükten ve süslemeden uzaktır. Mekân içlerinde herhangi bir süsleme ögesi bulunmamaktadır. Bugün çoğu müdahale görmüş olan camiler, belli ki Müslüman halkın ibadet ihtiyacını karşılamak dışında hiç bir prestij amacı gütmemektedir. Bu camilerin bir diğer ortak özelliği, hemen yanlarında bulunan ve aynı yüzyıla tarihlenen, çeşmeleridir. Bu çeşmeler de son derece sade yapılardır.

18. yüzyılda Niğde'de yapılmış olan önemli bir çeşme örneği, Nalbantlar çeşmesidir. 1763 yılına tarihlenen çeşme büyük ölçüde barok izler taşır (Şekil 4.9). 18. ve 19. yüzyılda genel olarak barok yapılar çoğu taşra kentinde görülür [90]. Nalbantlar çeşmesi de Niğde'deki tek örnektir. Sözel kaynaklara göre bu çeşmenin hemen yanında, aynı adı taşıyan ve muhtemelen barok özelliklere sahip, bir de cami bulunmaktaydı. Bugün bu camiye dair iz yoktur.

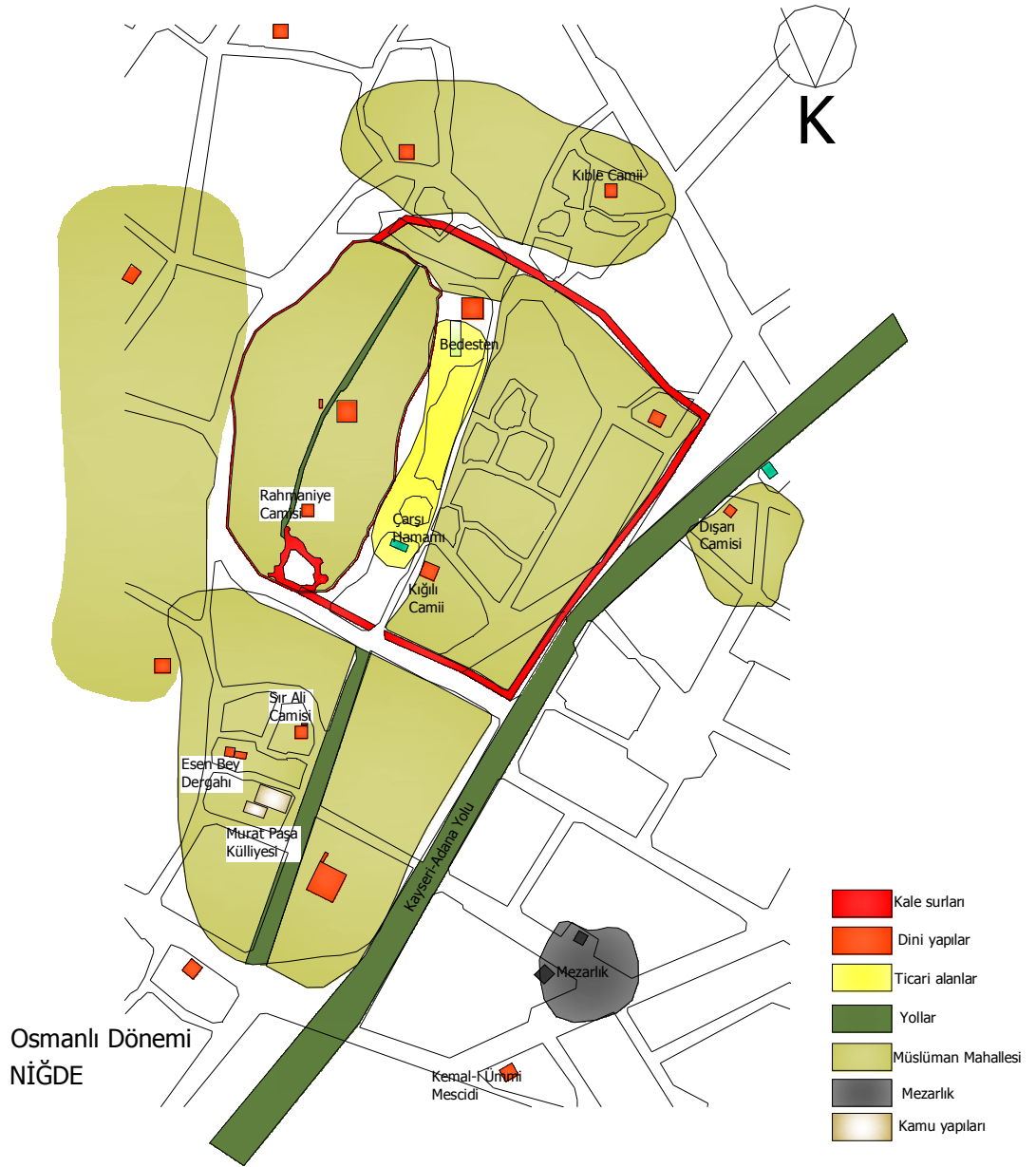

Şekil 4.9. Nalbantlar Çeşmesi (foto: 2005)

Osmanlı Devleti dönemi boyunca Niğde, tipik bir İslam kenti olarak kalmış ve İslam kentinde bulunan mekansal öğeleri barındırmıştır. Bu öğeler şu şekilde sıralanabilir:

1. Kale
2. Saray ve üst kademe yöneticilerin oturduğu ve yönetim işlerinin sürdürüldüğü yapıların oluşturduğu yönetici merkez
3. Cuma camisi, hanlar, bedestenler ve açık pazar yerlerinin oluşturduğu kent merkezi
4. Mahalleler
5. Dış mahalleler [91].

Bu öğeler de göz önünde tutularak kentin genel durumu ve kamu yapılarının dağılımı Şekil 4.10'daki haritada verilmiştir. Haritada Dışarı Camisi ve Sarıhan kale surlarının dışında bırakılmış ve surların bu kısmına tahmini olarak bir kapı eklenmiştir. Bu bölgedeki han, cami ve çevresinde oluşan Müslüman Mahallesi'nin sur içindeki sosyal hayat ile iletişim kurabilmesi için bu bölgede bir kapının varlığı şarttır. Dış kale surlarının bir diğer kapısı da kuzeyde Murat Paşa külliyesinin bulunduğu Paşakapı Mahallesi tarafında olmalıdır. Buradaki kapı ismini külliyeden alır. Mahallenin adı da bu kapıdan gelmektedir. Bunun dışında daha önce de değinildiği gibi, Alâeddin tepesini çevreleyen surlar İç Kale, kalenin kuzeyindeki yönetim kısmı da Anakule olarak kabul edilir. 19. yüzyıla gelindiğinde Niğde, genel olarak surların içinde kalmış, fakat kalenin batısı ve kuzeyi yönünde de dağılmaya başlamış bir yerleşim sergiler.

Şekil 4.10. Osmanlı Devleti Döneminde Niğde Kenti
(1471-1850)

4.2. Modernleşme Sürecinde Niğde’de Mimari Çevre

4.2.1. Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Niğde (19. Yüzyıl ve 20. Yüzyıl Başları)

19. yüzyıl, toplum yapısının değişmeye başladığı, bunun mimariye yansıdığı ve en önemlisi bu değişimlerin taşrada da gözlemlenebildiği özel bir dönemin başlangıcıdır. 19.yüzyılda Niğde’de yapılan dini yapıların sayısal olarak azlığına karşın çeşitliliği, Niğde kent tarihi açısından önemli bir durumdur. Kentte yüzyıllardan beri yapımı süregelen cami ve mescit gibi ibadethanelere ek olarak, gayrimüslimlere ait yeni ibadet mekânlarının yapımı bu döneme rastlar. Çünkü 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile yapılan bazı imar yenilikleri gayrimüslimlere çeşitli haklar verir (bkz. Bölüm 3.2.1). Bu haklar sayesinde gayrimüslimler Anadolu kentlerinde, kamusal, dini ve sivil alanda, milliyetten kaynaklanan hiçbir kısıtlama olmaksızın yapılar yaparlar. Bu tür örnekler Niğde’de de vardır. 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte Niğde’de üç tane kilise yapılır. Bunlardan iki tanesi; iç kale surlarının eteklerinde konumlanan, birisi Ermenilere, diğeri Rumlara ait olan kiliselerdir. 1861 yılında yapılan Rum Kilisesi, bu dönemde Anadolu’da yapılan diğer kiliselerle ortak bir özellik olarak; dışarıdan sade ve kütleli bir etkiye sahip olmakla birlikte, içinde son derece zengin bir mimari barındırır. Üç nefli, bazilika planlı olan kilise içerde zarif başlıklara sahip sütunlarla taşınır ve koyu mavi ve altın renklerinin hâkim olduğu kalem işleriyle bezelidir. Bunun yanında tonozlardaki bitkisel motif ve kalem işlerinde farklı renkler kullanılarak mekân zenginleştirilmiştir (Şekil 4.11). Bu yapının güneybatısında yine 19. yüzyıla tarihlenen, daha küçük ölçekli bir Ermeni kilisesi bulunmaktadır (Şekil 4.12). Bugün hala varlığını koruyan yapı Rum kilisesi ile aynı mimari özellikleri gösterir. Bu iki ibadethanenin dışında kentin batısında Kayabaşı denilen bölgede bir Rum kilisesi bulunmaktadır. Bu yapı eğimli bir arazi üzerinde yapay düzlükler yaratılarak, topografyayı çok da iyi kullanmadan yerleştirilmiştir. Yine cephedeki masif etkinin yanında içi gösterişli olan yapı bugün cami olarak kullanılmaktadır. Sözel kaynaklardan öğrenildiğine göre 19. yüzyılda oluşan Kayabaşı Mahallesiinde bir tane de sinagog bulunmaktaydı. Bugün bu yapıya ait herhangi bir iz olmamakla birlikte, bu dönemde Niğde’de yaklaşık olarak elli Yahudi’nin yaşadığı düşünülürse bu bilgi doğru kabul edilebilir (bkz. Bölüm 3.2.2).

Şekil 4.11. Rum Kilisesi [92]

Şekil 4.12. Ermeni Kilisesi (foto:2005)

19. yüzyılda Niğde’de yapılan önemli kilise örneklerine karşın, gösterişsiz camiler yapılır. 1839 tarihli Fesleğen Camisi, sade ve süsten uzak bir yapıya sahiptir. Sadece minaresinin varlığıyla cami olduğunu belli eden bu gösterişsiz yapı, belli ki sadece bir Müslüman mahallesinin ibadet ihtiyacını karşılamak üzere yapılmıştır (Şekil4.9).

Şekil 4.13. Fesleğen Camii (foto:2007)

Son Osmanlı döneminde Niğde’de gerek Müslümanlar, gerekse gayrimüslimler tarafından önemli eğitim yapıları yapılmıştır. 1910 tarihi Sungur Bey İlkokulu bu dönemin eğitim yapılarına ilk örnektir. Yapı üçgen alınlı girişi, sivri kemerli pencereleri, cephede belirginleşen köşe taşları ile son dönem Osmanlı mimarlığının tüm eklektik izlerini taşıırken; Kayseri, Konya, Aksaray gibi yakın Anadolu kentlerindeki eğitim yapısı örnekleriyle de benzerlikler gösterir (Şekil 4.14). Yapı zaman içinde öğretmen lisesi ve ticaret lisesi olarak kullanılmıştır [93]. Bugün öğretmen evi olarak hizmet veren bina, kent merkezinde önemli bir yere konumlanmıştır. Son Osmanlı döneminde yapılan bir diğer önemli eğitim yapısı da 1913 tarihli Rahibe okuludur (Şekil 4.15). Okul hemen yanında buluna kütüphanesiyle birlikte, kalenin yanındaki Rum kilisesine bağlı olarak yaptırılır. Her katta farklı düzenlenen pencereleriyle ve cephe boyunca devam eden alınlıklarıyla, 20. yüzyıl başlarında sıkça kullanılan neo-klasik tarzın taşradaki önemli örneklerinden birisi olarak kaydedilebilir. Sözel kaynaklardan öğrenildiğine göre; okul 1916 yılında bir yangın geçirir, mübadele yıllarında Hıristiyan nüfus Yunanistan’a göç edince bir süre boş kalır ve 1923 yılında Cumhuriyet’in ilanıyla birlikte Niğde’de ilk ilkokul olarak hizmete girer.

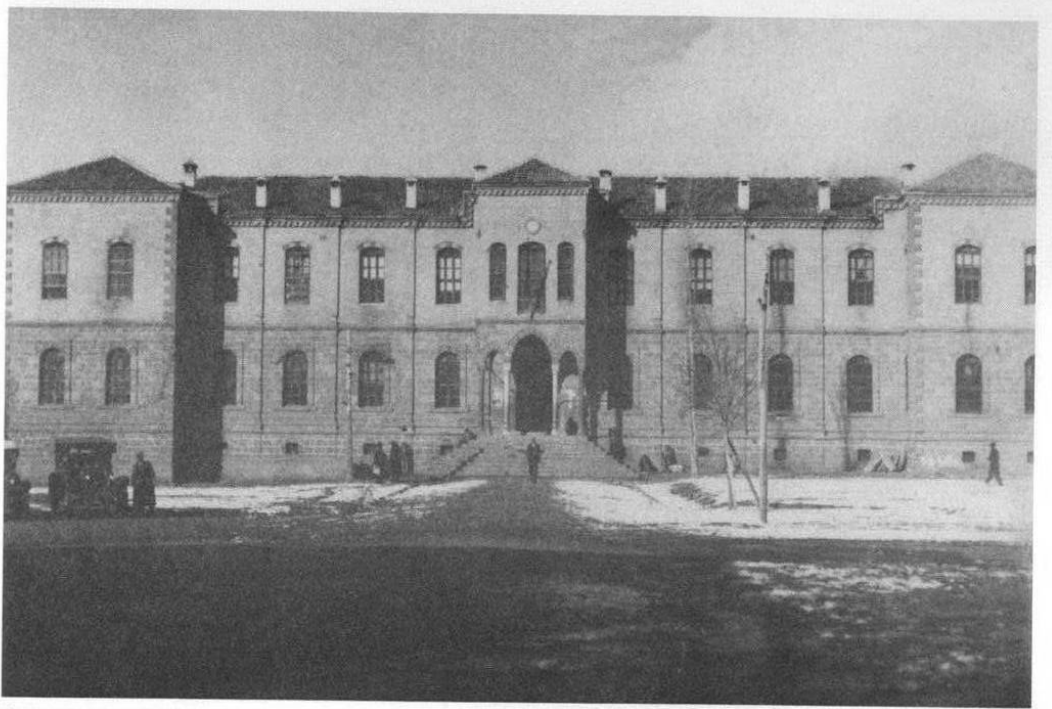
Şekil 4.14. Niğde Öğretmenevi (foto:2005)

Şekil 4.15. Rahibe Okulu (foto: 2005)

Anadolu'da 19. yüzyılın son çeyreğinde hızlanan yapı aktivitesi, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra savaşlar sebebiyle kesintiye uğrar. İmar işlerinin yeniden canlanması Cumhuriyet dönemine rastlar. Bu durgun dönemde Niğde'de bazı yapılar yarım bırakılmış ve Cumhuriyet döneminde bu yapıların yapımına devam edilmiştir. Bu yapılar Cumhuriyet dönemi yapıları olarak ele alınacak ve Bölüm 4.2.2'de değerlendirilecektir.

Son Osmanlı döneminde yapı aktivitelerinin hızlandığı bir diğer alan kamusal alandır. Bu durum Tanzimat kanunlarının getirdiği bürokratik yeniliklerin bir sonucudur. Tanzimat sonrasında Anadolu'da devlet işleri eskiden olduğu gibi askeri sınıf üyelerinin konaklarında değil, konaktan farklılaşmış, kent merkezinde yer alan devlet dairelerinde yapılır [94]. Niğde hükümet dairesi de o dönem için bütün resmi kurumları içinde barındırır. İki katlı ve 42 odalı olan binanın bahçesi ve iki tane de havuzu bulunur [95]. Bugün varlığını koruyamayan bina, eski fotoğraflarından anlaşıldığına göre; duvarlarda klasik etkili plasterler ve Türk mimarisinden alınan sivri kemerli girişi ile 19. yüzyıl mimarisine uygun eklektik bir tarzda yapılmıştır (Şekil4.16).

Niğde - Hükümet Konağı 1932

Şekil 4.16. Niğde Hükümet Konağı
(Faruk Beşer arşivinden alınmıştır.)

Son Osmanlı döneminde yapılan önemli bir kamu yapısı da hastane binasıdır. Bugün varlığını koruyan bina, kalenin karşısındaki tepede Kayabaşı Mahallesiinde bulunmaktadır. Hastanenin bir gayrimüslim mahallesinde, kilisenin yakınında yapılmış olması bir gayrimüslim yapısı olması ihtimalini kuvvetlendirse de; Mehmet Hayri, yapının Binbaşı Enver isimli bir şahsın gayretiyle yapıldığını yazar. Yine Mehmet Hayri'nin aktardıklarından binanın bodrum katında; eczane, morg ve hademe odası, birinci katta; hasta kabul ve kalem odası, ikinci katta ise; kadın hastalar, hasta bakıcılar ve kadın hademelerin kaldığı öğrenilir [96]. Bugün hala varlığını koruyan yapı cephe düzeni açısından görkemli bir konutu andırır (Şekil 4.17).

Şekil 4.17. 19. Yüzyılda Yapılan Hastane Binası (foto:2005)

1822–1823 yıllarında yapılan Kaymakam ve Mühürücü çeşmeleri dönemin diğer kamu yapılarıdır. Bugün işlevini koruyamayan bu yapılar mimari gösteriştten uzaktır. Yapıların çalışmaya katkısı, Bölüm 4.3.'te de değinileceği gibi, çevrelerindeki yaşantılar ve kentin sınırları hakkında bazı bilgiler vermeleridir. Bu dönemde yapılan kamu yapılarından birisi de kalenin eteklerinde bulunan Rum kilisesine ait olan kütüphanedir. Bugün harap durumda olan kütüphanenin kalıntıları bile yapının son derece özenli yapıldığını gösterir (Şekil 4.18).

Şekil 4.18. Rum Kilisesi'ne Bağlı Olarak Yaptırılan Kütüphane (foto:2005)

Osmanlı'nın son yıllarında Niğde'de yapılan en önemli kamu yapılarından birisi Saat Kulesi'dir. Saat kuleleri 19. yüzyıldan itibaren önce İstanbul'da, sonra da çoğu Anadolu kentinde görülür. Saat kulelerinin temelden itibaren yeni yapılan örneklerinin yanında mevcut eski eserin üzerine oturanları da vardır. Örneğin Kayseri ve Çorumdaki saat kuleleri temelden itibaren yeni yapılırken, Konya saat kulesi bir kilise kubbesi üzerine yapılır [97]. Kitabesi olmamasına karşın, kaynaklarda yapım tarihi 1901–1902 olarak görünen Niğde saat kulesi de iç kale burçları üzerine oturur [98]. Sekizgen planlı kaide ve üzerinde de sekizgen planlı kulesi olan yapı yüksek bir tepede burçlar üzerinde konumlandığı için kent içinde baskın bir yapıdır.

Şekil 4.19. Saat Kulesi (foto:2007)

Niğde’de bu yapıların dışında 19. yüzyıl sonuna doğru yapılan bir mezar yapısı dikkati çeker. Dikdörtgen planlı ve piramit kubbeli olarak yapılan Şerif Ali Türbesi, Beylikler döneminde yapılan mezar yapılarına oranla sade bir mimari sergiler. 1865 yılında yapılan yapı bugün kent merkezinde yer almaktadır.

Niğde’de 19. yüzyıl mimarlığı açısından diğer önemli örnekler sivil mimaride verilmiştir. Bugün büyük bir çoğunluğu ayakta olan ve işlevini sürdüren konutların ana malzemesi taştır. Bu konutlarda ahşap, taşıyıcılık ve dekoratif amaçlı kullanılmıştır. Bu yüzyılda Niğde’de yapılan konutlar; etnik köken farklılıklarına göre plan ve cephe tipolojisi açısından bazı farklılıklar gösterir. Kentte yaygın olarak kullanılan ve genellikle Müslüman Türklere ait olan evler avlulu ve tek katlıdır. Avlusuz planlar ise çoğunlukla gayrimüslim gruplara ait olup, iki katlı ve sofalı olarak düzenlenirler. Dışa dönük olarak tasarlanan avlusuz konutlarda giriş katı yerden yükseltilerek, çoğunlukla depo olarak kullanılan, bir bodrum kat elde edilir. Bu dönemde yapılmış olan Türk evlerinin cepheleri genellikle süslemesiz olarak yapılmıştır. Zemin katlar sağır tutulmuş, birinci katlar ise plana bağlı olarak pencere ve çıkıntılarla sokağa açılmıştır. Gayrimüslim evlerinde ise cepheler, Türk evlerinden farklı olarak, simetrik ve süslemelidir [99]. Genellikle sade taş payandaları ve bütün cephe boyunca uzanan taş

silmeleriyle, sokakların görsel bütünlüğünü tamamlayan bu evler bugün de dönemin tanıkları olarak ayaktaadır.

Şekil 4.20. Rum Mahallesi (foto: 2005)

Niğde’de 19. yüzyıl öncesinde kent, dini yapılar ve sivil yapılardan ibaret iken; 19. yüzyıldan itibaren yapı aktivitesi artmış, bununla birlikte yapı işlevleri de çeşitlilik kazanmıştır.

4.2.2. Cumhuriyet Döneminde Niğde

1923 yılında Türkiye topraklarında yeni kurulan Cumhuriyet ile birlikte yüzyılı aşkın bir süredir devam eden değişim hareketleri, toplumun her kısmına yayılarak, artan bir ivme kazanır. Osmanlı Devleti döneminde İstanbul’a göre geri kalmış olan Anadolu şehirlerinde, 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan değişim ve gelişimler Cumhuriyet’ten sonra daha da artar. Cumhuriyet’in ilanından sonra Anadolu’daki yapı aktivitesine bakıldığında; önceliğin eğitim binalarına verildiği görülür. Bu dönemde eğitim toplumun gelişmesinde önemli bir konu olarak görülmüş ve bu görevi yerine getirmek için, okulların yanında, Türk Ocakları, Halkevleri gibi başka oluşumlara da yer verilmiştir. Cumhuriyet döneminin en önemli özelliği, bu gelişimlerin sadece başkentte değil bütün taşrada görülmesidir.

Bütün bu gelişmeler taşranın bir parçası olarak Niğde’de de görülür ve kentte eğitim yapılarının sayısı artmaya başlar. Cumhuriyet döneminin Niğde’deki en önemli eğitim yapılarından birisi, Sungur Bey İlkokulu’nun hemen arkasında yer alan okul binasıdır. Yapı 1910’lu yıllarda Mimar Kemalettin Bey tarafından başlatılmış olan okul prototiplerinin Niğde’deki tek örneğidir [100]. Yapımına 1918 yılında başlanan okulun inşaatı savaş yıllarında durdurulmuştur. Cumhuriyet döneminde üç katlı olarak projelendirilen binanın yapımı 1930 yılında tamamlanır [101]. Simetrik plan ve simetrik cephe düzenine sahip olan yapıda 19. yüzyıl Osmanlı mimarlığındaki ampir üslubun izleri görülür (Şekil 4.21). Birinci katta tam, ikinci ve üçüncü katlarda basık kemerli pencere düzeni gösteren binanın bir yan, bir de ön cephede olmak üzere, iki farklı girişi vardır. Binanın giriş kısımları ana kütlede öne doğru çıkarak binaya hareket katmıştır. Dikdörtgen plan şemasına sahip olan bina ortasında sivri kemerli revaklarla geçilen bir iç bahçe bulundurulur (Şekil 4.22). 1939 yılında bu yapıya pansiyon ve mutfak eklenmiş ve yapı yatılı ortaokul binası olarak hizmet vermeye başlamıştır. Bugün Niğde Anadolu Lisesi olarak kullanılan bina kent meydanının kuzeybatısında konumlanmıştır.

Şekil 4.21. Niğde Anadolu Lisesi
(foto: 2005)

Şekil 4.22. Niğde Anadolu Lisesi İç Bahçe
(foto: 2005)

Bu yapıdan sonra Niğde’de yapılan en önemli eğitim yapısı Sanat Enstitüsü binasıdır. 1947 yılında tamamlanan yapı, yönetici ve öğretmen odalarını barındıran ana bina ve arkasında derslik olarak kullanılan atölyelerden oluşur. Ana malzemesi taş olan bina, basık kemerli giriş düzenlemesi, pencerelerinin oranları, kapı ve pencere üstlerinde yapı yükünü taşımak amaçlı olarak yapılan gizli kemerleriyle II. Ulusal Mimarlık akımının özelliklerini taşır ve yakın Anadolu kentlerindeki Sanat Enstitüsü örnekleri ile önemli benzerlikler gösterir.

Şekil 4.23. 1930’lu yıllarda Yapılan Sanat Enstitüsü
(foto: 2005)

Eğitim-öğretime 1940 yılında Kayabaşı Mahallesinde evden bozma bir binada başlayan İnönü İlkokulu, 1946 yılında Sanat Enstitüsü’nün hemen yanında yapılan yeni binasına taşınır [102]. Yapımında geleneksel olarak sarı taş kullanılmış olan bina bugün kent meydanındaki resmi dairelerin arkasında varlığını korumaktadır. Bina daha önce yapılmış olan eğitim yapılarından farklı olarak cephede daha düz hatlara sahiptir. Niğde’de bu yapı ile cephede kemerli pencereler terkedilmiş ve son Osmanlı dönemi mimarlığının izleri silinmeye başlamıştır. Yapının girişi ön cepheden içeri çekilerek yapıya hareket katılmış ve zemin kat yerden yükseltilmiştir. Binanın mimarisinde bu dönemde Türkiye’de hakim olan “yerel ve ulusal mimarlık öğelerinin bulunup kullanılmasına” dayanan İkinci Ulusal Mimarlık akımının etkileri de görülmektedir. Bu durumu, yapının tamamen halkın çabalarıyla ve maddi desteğiyle yapılmış olmasına bağlamak mümkündür. Bu dönemde Niğde’de yapılan bütün bu eğitim yapıları Tanzimat ile başlayan ve Cumhuriyet döneminde de devam eden eğitim reformlarının kente fiziksel bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Şekil4.24. İnönü İlkokulu (foto: 2005)

Cumhuriyet döneminde, okullar dışında halkı eğitmekle ve kültürün Anadolu'ya yayılması ile görevli başka bir kurum da, CHP'ye bağlı olarak yapılan Halkevleridir. 1934 yılında yapılan Niğde Halkevi binası, Türkiye'de yapılan 16. Halkevi binasıdır. Halkevi binalarının yapımında, bazı kentlerde modern mimarlık öğeleri kullanılırken, bazı kentlerde de klasik öğeler kullanılmıştır (Şekil 4.25). Bugün varlığını koruyamayan Niğde Halkevi binası da, eski fotoğraflarından anlaşıldığına göre, son dönem Osmanlı mimarlığının izlerini taşır. Saçaklar, kemerli pencereler, vurgulanan bir giriş kapısı ve avlu kapısındaki görkemli taş bahçe duvarları ile eklektik bir mimari sergileyen bina Halkevlerinin kapatılmasından sonra kütüphane olarak kullanılmıştır [103].

Şekil 4.25. Niğde Halkevi (foto:1934) [104]

Cumhuriyet Dönemi'nin simgesi haline gelmiş olan bir diğer yapı türü de; yapımlarına 1856 yılında İzmir-Aydın arasında, başlanmış olan demiryollarıdır. TBMM hükümeti, ekonomik ve ticari yönden gelişmenin temeli olarak saydığı demiryolu yapımına büyük önem verir. Bunun yanında demiryollarının “Kemalist devrimi ülkenin dört bir yanına ulaştırmak” gibi simgesel bir anlamı da vardır [71]. Bu kapsamda Anadolu kentleri de demiryolu istasyon binaları ile donanmaya başlar. Gabriel'in notlarından öğrenildiğine göre; Niğde demiryolu A. Gabriel'in Niğde'yi ziyareti sırasında inşaat halindedir, yani 1927'den sonra faaliyete geçmiştir. Daha sonra Niğde istasyon binası 1931 yılında, kentin doğusunda bulunan Kayseri-Ulukışla demiryolunun üstüne yapılır. (Şekil 4.26). Birçok taşra şehrinde yapılan simetrik, yalın ve modern örneklerin aksine, Niğde istasyon binası sivri kemerli pencereleri ve söve taşları ile Osmanlı mimarlığından izler taşır. Ana binadan başka, Niğde demiryolu boyunca, bazı hizmet binaları, buharlı trenler için fırınlanmış ahşaptan yapılan su deposu ve demiryolu çalışanları için lojman binaları sıralanır. Bahçeli sıra evler şeklinde yapılmış olan lojman binaları, o dönem için, sunduğu yaşam tarzı açısından, Niğde'de yapılmış olan ilk modern konut yapıları olarak değerlendirilebilir.

Şekil 4.26. Niğde Demiryolu İstasyonu (foto:2005)

Şekil 4.27. Demiryolu Lojmanları (foto:2005)

Şekil 4.28. Demiryolu Su Deposu (foto: 2005)

19. yüzyılda, İstanbul, Bursa gibi büyük Osmanlı şehirlerinde tiyatrolar, kahvehaneler gibi yapılarla hareketlenen eğlence yaşamının taşradaki izleri ancak Cumhuriyet sonrasında görülür. Bu anlamda, Niğde'deki en önemli yapı, Alaeddin Tepesi'nde, iç kalede, konumlanmış olan Niğde Gazinosu'dur. Bugün varlığını koruyamayan Gazino binası, Gabriel'in çektiği fotoğraftan algılanabildiği kadarıyla, büyük pencere boşluklarıyla dönemin modern yapılarından birisidir (Şekil 4.29).

Cumhuriyet döneminde Niğde'de konut anlayışı da değişmeye başlar. Yeni konutlarda, avlu hala varlığını korusa da sofanın yerini giriş holü alır ve bütün odalara bu holden ulaşılır. Bunun dışında evin içinde bir mutfak ve yatak odalarını ve banyoyu kapsayan bir gece holü bulunur. Bu plan tipi çok revaçta olmalıdır ki, bazı geleneksel konutların da iç düzenlemesi değiştirilerek yeni evlere benzetilmiştir.

Şekil 4.29. İç Kale’de Açılan Gazino(foto: 1927) [105]

4.3. Modernleşme Sürecinde Niğde’de Kentsel Dönüşümler

Bölüm 4.1.’de de değinildiği gibi, 19. yüzyıl öncesinde Niğde genel olarak surların içinde kalmış ve bununla birlikte kent kalenin batısı ve kuzeyi yönünde büyümeye başlamıştır. 1865 yılında dış kale surlarının batısında bulunan düzlükte Şerif Ali Türbesi yapılır ki; bu mezar yapısı, bugün meydan olarak kullanılan bu düzlüğün 19. yüzyılın ikinci yarısında hala şehir dışı sayıldığını gösterir. Bu durumuyla tipik bir İslam kenti özelliği gösteren Niğde; 19. yüzyılın son çeyreğinde daha da genişler ve diğer Anadolu kentlerinde de olduğu gibi Ortaçağ Anadolu kenti kalıplarının dışına çıkar. 26 Ekim 1869 tarihli bir belgede, Niğde sokaklarının bakımsız olduğu ve yıkılmasına karar verilen kalenin taşlarıyla sokaklara kaldırım döşenmesi ve kale arsasının satılarak yerine dükkân yaptırılması gibi kararlar yer almaktadır. Muhtemelen kaleyi kuşatan dış surların büyük bir kısmı bu tarihte yıkılır [106].

Bu tarihten sonra kentte şehircilik anlamındaki en önemli adım yeni bir kent meydanının oluşmaya başlamasıdır. 19. yüzyıl öncesinde camilerin çevresinde bulunan tanımlı boşluklar mahalle meydanı olarak kullanılırken, 19. yüzyıldan sonra Tanzimat’ın getirdiği yeniliklerden dolayı, tüm kente ait bir meydana ihtiyaç duyulmuştur. Niğde’de bu işlev için surların içindeki eski şehir terk edilerek, Kayabaşı ve Alaeddin tepelerinin arasında kalan, dış kalenin hemen batısında bulunan düz alan tercih edilir. Muhtemelen bu dönemde kale içinde sıkışık bir konut dokusu ve yoğun bir

ticari alan mevcuttur. Bu sebeple kale içinde yüzyılın ihtiyacına cevap verebilecek bir meydan boşluğu bulunmamaktadır. Niğde’de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren oluşan kent meydanının ana işlevi dönemin bürokratik yeniliklerine cevap verecek olan bütün resmi binaları barındırmaktır. Bununla birlikte zaman içinde meydan farklı işlevli yapılarla donanır.

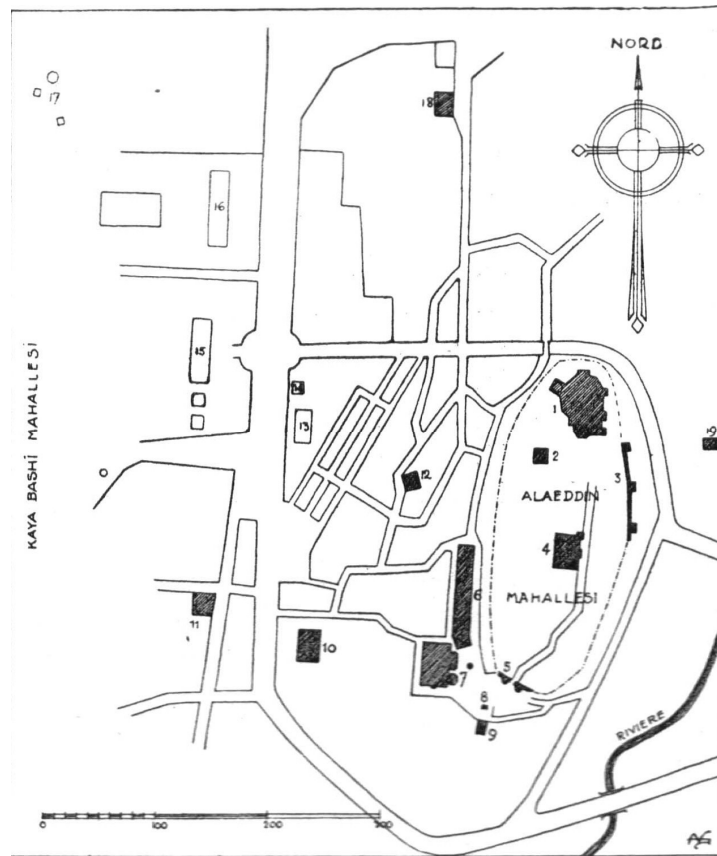
20. yüzyıl başlarında kenti ziyaret eden A. Gabriel, ve G. Bell’in anlatımları ve fotoğraflarından Niğde’nin bu yüzyıldaki durumuna dair bazı veriler elde edilebilir. 1909 yılında G. Bell’in çektiği fotoğraftan algılandığı kadarıyla, yeni meydanda tanımlı ve planlı bir kentsel mekan söz konusu değildir (Şekil 4.30). Alaeddin tepesinden çekilen fotoğrafta karşı tepede Kayabaşı Mahallesi’ndeki konut dokusu görünmektedir. Bu iki tepe arasında kalan düz alanda ise, bazı yeni yapılar bulunmakla beraber henüz meydan olgusundan bahsetmek mümkün değildir. Gabriel’in hazırladığı Niğde haritasında meydan, güneyden kuzeye yol boyu sıralanan kışla, konak ve ortaokul binalarından ibarettir [107]. Gertrude Bell’in çektiği fotoğrafta bu binaların bir kısmı görünmektedir (Şekil 4.30). Konağın güneyinde iki bina bulunmaktadır. Gabriel burada sadece bir kışladan bahsettiğine göre aynı bahçe duvarı içinde kalan bu iki binanın da askeriyeyle ait olduğunu söylemek mümkündür. Muhtemelen duvar ile çevrilmiş olan bu bahçe askeriyenin talim alanı olarak kullanılmaktadır. Fotoğrafta konağın kuzeyi görünmemektedir, fakat Gabriel’in söylediği okul binası Bell’in ziyareti sonrasında yapılmış olan ve Bölüm 4.2.1. de değinilen Sungur Bey İlkokulu (bugünkü öğretmenevi)’dur. Bunun dışında fotoğrafta meydanın arkasında görünen Kayabaşı Mahallesinde, beyaz renkli bazı yapılar ve cami dikkati çeker. Halit Çal’ın hazırladığı Niğde kent krokisinde de bu bölgede eski askeri kışla bulunmaktadır [108]. Buradan yola çıkarak fotoğrafta görünen binaların kışla binaları caminin de kışla cami olduğu yorumu yapılabilir.

20. yüzyıl başlarında yapılan bu binalarla birlikte, şehir batıya doğru büyümeye başlamış, daha önce şehir dışında bulunan türbeler, Sarı Han ve Dışarı Camii şehrin ortasında kalmıştır. Bu tarihten sonra, yüzyıllardan bu yana önemli bir ticaret yolu olan Adana-Kayseri yolu, artık kentin merkezinde meydanı doğudan sınırlayan önemli bir aksa dönüşmüştür. 20. yüzyıl başlarında ve erken Cumhuriyet döneminde bu aks

boyunca kamu ve eğitim yapıları gibi kent için önemli yapılar yapılmıştır. Bugünde adı Bor Caddesi olan bu yol kentin tek ana aksı olarak önemini korumaktadır.

Şekil 4.30. Niğde Meydanı (foto:1909) [109]

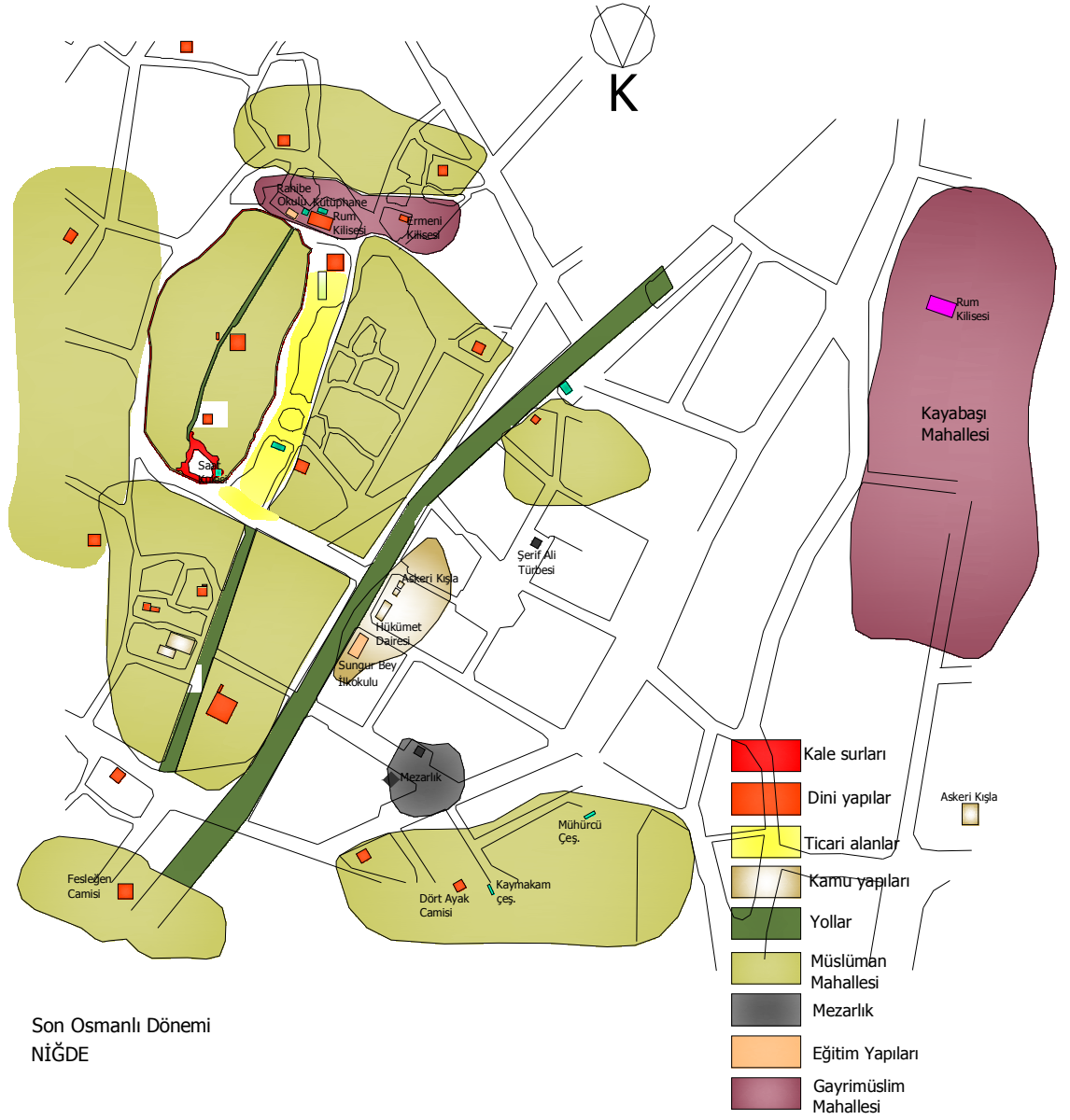

Şekil 4.31. Gabriel'in Hazırladığı Niğde Haritası [110]

19. yüzyılın sonlarına doğru, kent sınırlarının genişlemesi ve kentin işlevlerinin değişmeye başlamasıyla birlikte Müslüman halk muhtemelen, yeni gelişmekte olan meydana daha yakın konut bölgeleri oluştururlar ve buralara yerleşirler. Böylece İç Kale çevresinde Müslüman nüfus azalır ve bölge gayrimüslimlerin daha yoğun olduğu bir bölge haline gelir. Gayrimüslimler Tanzimat'ın kendilerine verdiği hakları kullanarak bu bölgede ibadethaneler ve bazı kamu yapıları inşa ederler. Bölüm 4.2.1.'de de değinildiği gibi; 19. yüzyılda bu bölgede bir Rum, bir de Ermeni kilisesi yapılmıştır. Bunun yanında Rumlara ait okul ve kütüphanelerin varlığı, mahalledeki gayrimüslim nüfusun baskın olduğunu düşündürür. Bu dönemde gayrimüslimlerin yerleşmek için tercih ettiği bir diğer mahalle, şehrin batısındaki tepede kurulmuş olan Kayabaşı Mahallesi'dir. Mahallede yapılmış olan Rum kilisesi bu bölgede de Rum nüfusun yoğun olduğunu gösterir. Niğde'deki Rumların büyük kısmı halı ticareti ile uğraştığı için bu bölgede halı atölyelerinin varlığı muhtemeldir. Bölüm 3'te değinildiği gibi bu bölgede bir de bezirhane bulunmaktadır ve bezir yağı üretimi yapılmaktadır. Buradan hareketle, Rumların üretim işlerinin bazılarını konut dokusu içinde yer alan işliklerle çözdükleri düşünülebilir.

Bu dönemde Müslüman halk da genel olarak yeni kurulan meydanın çevresinde mahalleler oluşturmuşlardır. Bunlardan birisi Cullaz Sokak'tır. Bu mahalle muhtemelen 19. yüzyıl öncesinde de konutları barındırıyordu, fakat sokaktaki cami ve çeşmenin 18. yüzyıl sonunda yapılmış olması ve konutların yapım tarihinin çoğunlukla 19. yüzyılı işaret etmesi burasının geç dönemde gelişmiş bir bölge olduğunu gösterir. Kalenin kuzeyinde, Murat Paşa Külliyesi'nin ve Fesleğen Camisi'nin çevresinde de Müslüman mahalleleri kurulur ve bu yönlerde Niğde'nin bugünkü sınırlarına yakın bir çerçeve belirlenmiş olur.

Osmanlı devleti dönemi boyunca Niğde'de ticari aktiviteleri barındıran bedesten ve çevresi, 19. yüzyılda da işlevini sürdürür, fakat 1869 yılında yıkılan surların yerine yapılmaya başlanan yeni dükkanlarla ticaret alanlarının yavaş yavaş buraya kaymaya başladığını gösterir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Niğde, Şekil 4.32.'deki haritada da gösterildiği gibi, sınırlarını genişletmiş ve kentli bir görünüm kazanmaya başlamıştır.

Şekil 4.32. Son Osmanlı Döneminde Niğde (1850-1923)

19. yüzyılda henüz tam olarak meydan niteliği kazanmamış olan kent düzlüğü, Cumhuriyet döneminde yeni yapılan yapılarla birlikte güçlenmiş ve bir meydana dönüşmeye başlamıştır. Bu bölgede özellikle Cumhuriyet döneminde yapılan eğitim binaları, meydana resmi işlerin yürütülmesi dışında yeni işlevler yüklemiş ve meydanın çekim gücünü artırmıştır. Eğitim yapılarının yanında halkevinin de bu meydana yapılması, meydana kültürel anlamlar da yüklemiştir. Meydanın doğusunda kalan İstasyon Caddesi, ticari işlerin yoğun olarak sürdürüldüğü bir bölge olurken, yeni oluşan meydanın dört bir yanında yeni mahalleler kurulmaya başlamıştır. Çevresindeki kamu alanları, ticaret alanları ve konut alanlarından açılan caddelerle Niğde meydanı daha tanımlı bir meydan haline gelmeye başlamıştır.

19. yüzyılda bedestenin dışına doğru kaymaya başlayan ticari yaşam, Cumhuriyet ile birlikte çoğunlukla İstasyon Caddesinde sürdürülmeye başlar. Bu cadde boyunca genellikle zemin katı dükkan olarak kullanılan iki ya da üç katlı evler yapılmıştır. Eski fotoğraflarından anlaşıldığı kadarıyla bu cadde Cumhuriyet'in ilk yıllarında yoğun bir ticari aktiviteyi barındırır (Şekil 4.33). Sözel kaynaklardan öğrenildiğine göre, 1940'lı yıllara kadar bugünkü meydana yakın bir alanda kurulan kent pazarı, daha sonraki yıllarda bedestenin yanına taşınmıştır. Bu da artık meydanın resmi ve kültürel işlevler barındırmasından ve tamamen resmi bir kimlik kazanmasından kaynaklanmıştır.

Şekil 4.33. İstasyon Caddesi 1930'lu yıllar [104]

Genel olarak, Anadolu’da kentler 19. yüzyılın sonunda yapımına başlanan demiryollarına doğru büyüme gösterirler ve zaman içinde istasyon binaları kentin ortasında kalır [111]. Bu durum Niğde’nin bir ilçesi olan Bor’da dahi kendini gösterir. Niğde’de topografyanın da getirdiği bazı kısıtlamalardan dolayı bu durum kısmen görülür. Niğde demiryoluna doğru büyüme gösteren en önemli cadde İstasyon caddesidir. Kalenin doğusunda da, Cumhuriyet döneminde yapılan çoğunluğu üç katlı olan konutlar bulunmaktadır (Şekil 4.34). Bunun dışında Niğde, İstasyona doğru herhangi bir canlılık göstermemektedir. 1920’li yılların sonunda şehir dışına yapılmış olan demiryolu bugün hala şehir dışındadır. 1970’li yıllardan sonra kalenin doğusunda istasyona doğru bazı konut dokuları oluşmuştur ve bu yöndeki büyüme bununla sınırlı kalmıştır.

Şekil 4.34. İç Kale’nin Doğu Etekleri (foto: 2005)

Niğde’de kent merkezinin değişmesi, İç Kale ve Alaeddin Tepesi’nin işlev değiştirmesine sebep olmuştur. 1910’lu yıllarda hapisane ve kışla olarak kullanılan İç kale, Cumhuriyet’ten sonra bir gazinoya ev sahipliği yapmış ve bir eğlence mekanına dönüşmüştür [107]. Daha sonraki dönemlerde gazino binası yıkılmış, tepe çay bahçesi olarak düzenlenmiştir. Bugün ise mesire alanı olarak kullanılmaktadır.

Sonuç olarak, harita da Modernleşme dönemi olarak adlandırılan bu dönemler boyunca, Niğde’de merkez olarak değerlendirilen iç kale, yerini farklı işlevlere bırakmış ve merkez surların dışında yer alan kent meydanına kaymıştır. Kent için bir kabuk

belirleyen dış kale surları yıkılmış, şehrin içinde yeni ticaret mekanları oluşmuş, kentin dışında kalan Adana-Kayseri ticaret yolu, kent içindeki önemli ve merkezi bir caddeye dönüşmüş ve bu dönemde Niğde fiziksel anlamda önemli değişim ve dönüşümlere tanık olmuştur. Niğde’de, modernleşme süreci olarak adlandırılan dönemde, oluşan meydan bugün hala kent meydanı olarak kullanılmaktadır fakat o dönemde yapılmış olan resmi dairelerin yerini daha geç dönemde yapılan modern yaşantıya uygun yeni binalar alır. Konut alanları ise nüfusa bağlı olarak büyümeye devam etmektedir.

Cumhuriyet Döneminde
NiğDE

- Kale surları
- Dini yapılar
- Ticari alanlar
- Kamu yapılan
- Yollar
- Mahalleler
- Mezarlık
- Eğitim Yapılan
- Eğlence Yapılan

Şekil 4.35. Cumhuriyet Döneminde Niğde

5. BÖLÜM

SONUÇ

Tarih boyunca Osmanlı kentleri incelendiğinde yönetim merkezini barındıran başkent İstanbul'un, Osmanlı tarihinin her döneminde belirgin olarak ön plana çıktığı görülür. Taşra bölgeleri ise, haberleşme ve ulaşım zorluğu gibi nedenlerle, yeterli iletişim sağlayamadığı için geri planda kalmıştır. Osmanlı tarihinin genel bir özelliği olan bu durum, Osmanlı mimarlık tarihine de yansır. Osmanlı Devleti'nin klasik çağında İstanbul, mimarlık ve şehircilik açısından önemli gelişmeler yaşarken, çoğu taşra şehri Beylikler döneminde yapılmış olan çalışmalarla yetinmek zorundadır. Beylikler döneminde imar işleri açısından önemli gelişmeler yaşayan ve Osmanlı Devleti döneminde bu hareketliliği kaybeden, Anadolu kentlerindeki yapı aktivitesinin tekrar canlanması için 19. yüzyılın ikinci yarısını beklemek gerekir.

19. yüzyıl ve 20. yüzyıl başları birçok Anadolu şehri için olduğu gibi, Niğde için de değişimler dönemidir. Tanzimat Fermanı ile başlayan yönetim ve ekonomik yapıdaki değişimlerin günlük yaşantıya yansması ve bütün bunların bir sonucu olarak fiziksel çevrenin de değişmesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Niğde'de bu değişimleri gösteren yapı dağarcığı, İstanbul ya da Bursa'daki kadar zengin olmasa da; 19. yüzyılda ve 20. yüzyıl başlarında yaşanan gelişmelerin kent dokusuna açık bir şekilde yansımıştır.

Niğde'de Bizans döneminden kalma surlar ve bir kilise olmasına rağmen; kent 1150 yılından itibaren Anadolu Selçuklu Beyliği döneminde asıl şeklini almaya başlar. Bu dönemden sonra Niğde'de farklı beyliklerin egemenliği görülmüştür ve bütün Beylikler dönemi boyunca kentte, görkemli yapılar yapılmıştır. Bu dönemde kentte dış kale surları yapılmış ve genel olarak kent bu surların içinde gelişmiştir. 1471 yılındaki Osmanlı egemenliğinden sonra Niğde'de büyük ölçekli ve gösterişli yapılar yapılmamış, kent yoğunluklu olarak dış kale surları içinde büyümüştür.

19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte, Ortaçağ Anadolu kenti görünümünü kaybetmeye başlayan Niğde, yabancı olduğu birçok mimari kavramla da bu dönemde tanışır. Meydan, kışla, Hükümet Dairesi bunlardan birkaç tanesidir. Bu binalar ile kent batıya doğru büyümeye başlamış ve daha önce şehir sınırlarında bulunan türbeler, mezarlık, Sarıhan ve Dışarı Camisi, şehrin ortasında kalmıştır. Yüzyıllardır önemli bir ticaret yolu olan ve kenti batıdan sınırlayan Adana-Kayseri yolu, 20. yüzyılda meydanın doğu sınırını çizen önemli bir merkezi aksa dönüşmüştür. Bu yeni meydan Cumhuriyet döneminde eğitim ve kültür yapılarıyla donatılmıştır.

19. yüzyıl ve Cumhuriyet dönemi boyunca Niğde, sadece değişimler süreci değil, aynı zamanda dönüşümler süreci de yaşamıştır. Toplum yapısında oluşan değişimler ve dönüşümler kente fiziksel olarak yansımış ve kent eski kalıplarının dışına çıkmıştır. 1869 yılında Niğde’de dış kale surlarının yıkılmasının ardından surların yerine dükkanlar yapılmış, böylece bedesten çevresindeki ticari yoğunluğun bugünkü İstasyon Caddesine kaymasıyla modern Türkiye kentlerinde gözlenen cadde boyu alışveriş kavramı Niğde’ye de gelmiştir. Bu, Niğde’nin fiziksel olarak yaşadığı en önemli dönüşümlerden birisidir. Bunun dışında Beylikler döneminde kent merkezi olan iç kale zaman içinde farklı işlevler yüklenerek dönüşümler yaşamış ve Cumhuriyet döneminde bir gazino ile eğlence mekanına dönüşmüştür.

Kent içindeki bazı işlevlerin ve çekim merkezlerinin değişimi, bu dönemin gerektirdiği bir sonuçtur. 1923 yılında, Cumhuriyet’in ilanından sonra, yapılan kültür, ulaşım ve eğlence yapılarıyla birlikte Niğde çağdaş bir kent görünümünü kazanmaya başlar ve bugünkü kentin temelleri atılmış olur. Cumhuriyet döneminin örnek kenti Ankara’da olduğu gibi, Niğde’ye bir plancının eli değmese de, kent, topografyanın izin verdiği kadarıyla gelişmiş ve büyümüştür.

Niğde’de Tanzimat sonrasında başlayan ve özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında artan fiziksel değişim ve dönüşümler, Cumhuriyet dönemi Niğde kenti için bir temel oluşturmuştur. Kent bugün de bu temeller üzerinde büyümektedir. 19. yüzyıl boyunca ve Cumhuriyet’in erken yıllarında Niğde’de oluşan kent meydanı, açılan yollar ve yapılan eğitim yapıları bugün hala işlevini sürdürmektedir. 19. yüzyıl öncesinde,

özellikle de Ortaçağ boyunca oluşan eski kent merkezi bugün de büyük oranda tarihi dokusunu korumaktadır.

Niğde küçük ölçekli bir Anadolu kenti olmasına rağmen, tezde modernleşme süreci olarak adlandırılan dönem sonunda, Cumhuriyetin “çağdaş” tanımı kapsamında bir kentin ihtiyacı olan çoğu yapıya kavuşmuştur. Bu yapılar bir kentin ihtiyacını karşılamanın ötesinde, dönemin mimari kaygılarını taşıyan, büyük ölçekli yapılardır. Aynı zamanda bu yapılar, özellikle Cumhuriyet döneminin Anadolu’ya verdiği önemin mimari bir göstergesidir. Osmanlı döneminde yalnızca Bursa, İzmir gibi büyük şehirlerde görülen dönem mimarisi ve modern kent öğeleri Cumhuriyetin ilk 20 yılı sonunda Anadolu kentlerinde de görülmeye başlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Büyükmihci, G., Taş Sivil Mimarlık Örneklerinde Korumaya Yönelik Yöntem Önerileri Ve Bu Yöntemlerin Kayseri Örneğinde Uygulanışı, s. 119, Doktora Tezi, Mimarşinan Üniversitesi, İstanbul, 1997
2. <http://www.nigde.gov.tr>
3. Tanci, İbn Battuta , İbn Battuta Seyahatnamesi, s. 415, c.I, YKY, İstanbul, 2004
4. Yılmaz, F., Dünden Bugüne Niğde Tarihi,s.44, Kültür Kitabevi, Niğde, 1999
5. Gedik, İ., Niğde 1997 İl Yıllığı, s.9-10, Önder Matbaa, Ankara, 1997
6. Yılmaz, F., Dünden Bugüne Niğde Tarihi, s.111-120, Kültür Kitabevi, Niğde, 1999
7. Özkarıcı, M., Niğde’de Türk Mimarisi, s.6-12, TTK, Ankara, 2001
8. Yılmaz, F, Dünden Bugüne Niğde Tarihi, s.118–120, Kültür Kitabevi, Niğde, 1999
9. Yılmaz, F, Dünden Bugüne Niğde Tarihi, s.166, Kültür Kitabevi, Niğde, 1999
10. Gedik, İ., Niğde 1997 İl Yıllığı, s.10-15, Önder Matbaa, Ankara, 1997
11. Gabriel, A., Niğde Tarihi, s.17-18, Bengi Matbaası, Ankara, 1962
12. Yılmaz, F., Dünden Bugüne Niğde Tarihi, s. 210, Kültür Kitabevi, Niğde, 1999
13. Hassan, Ü., Siyasal Tarih, s.139-281, Türkiye Tarihi, c.I, Cem Yayınları, İstanbul, 2002
14. Yılmaz, F., Dünden Bugüne Niğde Tarihi, s. 287-292, Kültür Kitabevi, Niğde, 1999
15. Hassan, Ü., Selçuklular ve Selçuklular Dönemine Anadolu, s.359, Türkiye Tarihi, c.I, Cem Yayınları, İstanbul, 2002
16. Yılmaz, F., Dünden Bugüne Niğde Tarihi, s. 371-380, Kültür Kitabevi, Niğde, 1999
17. Galanti, A., Niğde ve Bor Tarihi, s.11-15, Tan Matbaası, İstanbul, 1951
18. İnalçık, H., Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, s.74-75, YKY, İstanbul
19. Faroqhi, S., Osmanlıda Kentler ve Kentliler, s.39, TVYY, İstanbul, 2000
20. Yılmaz, F., Dünden Bugüne Niğde Tarihi, s.521-522, Kültür Kitabevi, Niğde, 1999
21. Galanti, A., Niğde ve Bor Tarihi, s.25-27, Tan Matbaası, İstanbul, 1951

22. Çadircı, M., Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, s.15-16, TTK, Ankara, 1991
23. Gedik, İ., Niğde 1997 İl Yıllığı, s.17, Önder Matbaa, Ankara, 1997
24. Çadircı, M., Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, s.239, TTK, Ankara, 1991
25. Tuğlacı, P., Osmanlı Şehirleri, s.256, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985
26. Tekeli,İ., Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm, s.885, TCTA, İletişim, İstanbul, 1985
27. Gedik, İ., Niğde1997 İl Yıllığı, s.23-26, Önder Matbaa, Ankara, 1997
28. Akşin,S., Siyasal Tarih, s.93-95, Türkiye Tarihi, c.4, Cem Yayınları, İstanbul, 2002
29. Gedik, İ., Niğde1997 İl Yıllığı, s. 59-65, Önder Matbaa, Ankara, 1997
30. Cumhuriyetin 50. Yılında Niğde, s.38, Niğde Valiliği, 1973
31. Işın, E., 19.Yüzyılda Modernleşme ve Gündelik Hayat, s.538-564, T.C.T.A., c.2, İletişim Yayınları, İstanbul
32. Faroqhi, S., Osmanlıda Kentler ve Kentliler, s.13-17, TVYY, İstanbul, 2000
33. Ergün, M., Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme, www.egitim.aku.edu.tr/ergun3.htm
34. Pilehvarian,N.K., 19.YY Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişimler ve Mimari Yansımaları, s.142-148, Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslarüstü Bir Miras", YEM, İstanbul, 1999
35. Faroqhi,S., İktisat Tarihi, s.191-199, Türkiye Tarihi, Cem Yayınları, İstanbul, 2002
36. Faroqhi,S., Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, s. 69-71, TVYY, İstanbul, 2000
37. İnalçık, H., Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, s.74-75, YKY, İstanbul
38. Aktüre,S., 19. YY Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, s.44, Odtü, Ankara,1981
39. Kuban, D., Anadolu Türk Şehri, s.68, Vakıflar Dergisi VII, İstanbul
40. İnalçık, H., Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ, s.151-157, YKY,İstanbul,2003
41. Faroqhi,S., Osmanlı'da Kentler ve Kentliler, s. 42-43, TVYY, İstanbul, 2000
42. Cumhuriyetin 50. Yılında Niğde, s.61, Niğde Valiliği, 1973
43. Tanci, İbn Battuta , İbn Battuta Seyahatnamesi, s. 415, c.I, YKY, İstanbul, 2004

44. http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/kibrisveb/birincibolum/nufus_sayimlari.htm
45. Aktüre,S., 19. YY Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, s.89, Odtü, Ankara,1981
46. Tekeli, İ., Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm, s.883, TCTA, c.4, İletişim Yayınları,İstanbul,1985
47. Daşcıoğlu, Y., Belediyecilik, s.180-183, Osmanlı Ansiklopedisi, c.7,
48. Zengin, Z.S., Tanzimat Döneminde Eğitimde Yenileşme Süreci İçinde Mekteplerde Din Eğitimi ve Öğretimi, s.253, Osmanlı V, İstanbul
49. Tevfik Çandar, Devralınan Sosyal Hayat, s.832, CDTA, İletişim Yayınları, 1996
50. Aktüre,S., 19. YY Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, s.55-56, Odtü, Ankara,1981
51. Can,C., Tanzimat ve Mimarlık, s.130-136, Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı "Uluslarüstü Bir Miras", YEM, İstanbul, 1999
52. Ortaylı İ., İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, s.191–193, Hil Yayınları, İstanbul, 1986
53. Tekeli,İ., Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kentsel Dönüşüm, s.885, TCTA, İletişim, İstanbul, 1985
54. Yılmaz, F., Dünden Bugüne Niğde Tarihi, s. 562, Kültür Kitabevi, Niğde, 1999
55. Doğan, H., Seyahatnamelere Göre Niğde, s. 159, Niğde Tarihi Üzerine,
56. Bayraktar, H., Tanzimat Dönemi Niğde Sancağı Mali Verileri ve Bunların Değerlendirilmesi, s.95-97, Niğde Tarihi Üzerine, Kitap Evi, İstanbul, 2005
57. Horvath, B., Anadolu 1913, s.72-79, TVYY, İstanbul, 1997
58. Şaşmaz, M., Niğde ve Çevresinde Kıtık, s.183–186, Niğde Tarihi Üzerine, Kitap Evi, İstanbul, 2005
59. Çadircı, M., Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, s.358, TTK, Ankara, 1991
60. M.Hayri, Niğde Sancağı, s.57
61. Gedik, İ., Niğde 1997 İl Yıllığı, s.47, Önder Matbaa, Ankara, 1997
62. Cumhuriyetin 50. Yılında Niğde, s.61, Niğde Valiliği, 1973
63. Doğan, H., Seyahatnamelere Göre Niğde, s. 161, Niğde Tarihi Üzerine, Kitap Evi, İstanbul, 2005

64. Çadircı, M., Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, s.298, TTK, Ankara, 1991
65. Çadircı, M., Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, s. 54–55, TTK, Ankara, 1991
66. Batur,A., “Ankara’nın Başkent Oluşu ve Kentsel Kuruluşu”, s.1384, CDTA, İletişim, İstanbul, 1996
67. Bozdoğan, S., Modernizm ve Ulusun Yeniden İnşası, s.104, Metis Yayınları, İstanbul, 2002
68. Katoğlu, M., “Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim Kültür Sanat, s.492-494, Türkiye Tarihi, c.IV, Cem Yayınları, İstanbul, 2002
69. Boratav, K., İktisat Tarihi, s.310-328, Türkiye Tarihi, c.IV, Cem Yayınları, İstanbul, 2002
70. Çavdar, T., Devralınan İktisadi Miras, s. 1048–1049, CDTA, İletişim, İstanbul, 1996
71. Bozdoğan, S., Modernizm ve Ulusun Yeniden İnşası, s.135-137, Metis Yayınları, İstanbul, 2002
72. Çavdar, T., Devralınan Sosyal Hayat, s.828-29, CDTA, İletişim, İstanbul, 1996
73. M.Belge, Türkiye’de Günlük Hayat, s.845, CDTA, İletişim, İstanbul, 1996
74. C. Koçak, Türkiye Tarihi, s.152–155,c.4, Cem Yayınları, İstanbul, 2002
75. Önder, D., Kayseri’nin Sosyo-Kültürel Yaşamında Halkevinin Yeri, s.174
76. Katoğlu M., Cumhuriyet Türkiye’sinde Eğitim, Kültür, Sanat, s.464-486, Türkiye Tarihi, c. IV, Cem Yayınları, İstanbul, 2002
77. Gedik, İ., Niğde1997 İl Yıllığı, s.23-26, Önder Matbaa, Ankara, 1997
78. Can, Z., Cumhuriyet’in ilk Yıllarında, Niğde Basını: Akpınar Mecmuası, s.289-290, Niğde Tarihi Üzerine, Kitap Evi, İstanbul, 2005
79. Niğde Kültür ve Turizm Müdürlüğü Arşivleri
80. Gedik, İ., Niğde1997 İl Yıllığı, s. 59-65, Önder Matbaa, Ankara, 1997
81. Ulusoy, H., 1923’teki Niğde, s8-9, Başkent Niğdeliler Vakfı Dergisi
82. Özkarcı, M., Niğde’de Türk Mimarisi, s.13–31, TTK, Ankara, 2001
83. Akşit,A., Selçuklular Devrinde Niğde’nin Fiziki Yapısı, s.28-30, Niğde Tarihi Üzerine, İstanbul, 2005
84. Ögel,S., Anadolu’nun Selçuklu Çehresi, s.9, Akbank Kült. Yay., İstanbul, 1994
85. <http://www.nigdeonline.com>

86. Aslanapa, O., Türk Sanatı, s.204, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
87. Bilsel, G., Niğde Kalesi Çevre Düzenleme Projesi Raporu, s.1, 1994
88. Özkarcı, M., Niğde’de Türk Mimarisi, s.6-12, TTK, Ankara, 2001
89. Özkarcı, M., Niğde’de Türk Mimarisi, s.13-31, TTK, Ankara, 2001
90. Ortaylı, İ., İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, s.199, Hil Yay., İstanbul, 1983
91. Aktüre,S., 19. YY Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi, s.55-56, Odtü, Ankara,1981
92. www.katpatuka.com
93. Niğde Öğretmenevi Arşivleri
94. Tekeli, İ., Türkiye’de Kentleşme Yazıları, s.35, Turhan Kitabevi, 1982, Ankara
95. Mehmet Hayri, Niğde Sancağı, s.85, İstanbul, 1922
96. Mehmet Hayri, Niğde Sancağı, s.78, İstanbul, 1922
97. Eyice, S., Batılılaşma, s.171-181, İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul, 1992
98. Özkarcı, M., Niğde’de Türk Mimarisi, s.176-177, TTK, Ankara, 2001
99. Büyükmıhçı, G., Taş Sivil Mimarlık Örneklerinde Korumaya Yönelik Yöntem Önerileri Ve Bu Yöntemlerin Kayseri Örneğinde Uygulanışı, s. 114-117, Doktora Tezi, Mimarşinan Üniversitesi, İstanbul, 1997
- 100.Ödekan, A., Mimarlık, Türkiye Tarihi, s.395-420, c.4, Cem Yayınları, İstanbul, 2002
101. Niğde Anadolu Lisesi Arşivleri
102. İnönü İlköğretim Okulu Arşivleri
103. 1975 yılı Niğde İmar Haritası, Niğde Belediyesi Arşivleri
104. <http://www.nigde.gov.tr/eskifoto.jpg>
105. Gabriel A., Niğde Tarihi, Bengi Matbaası, Ankara, 1962
- 106.Özkarcı, M., Niğde’de Türk Mimarisi, s.13-19, TTK, Ankara, 2001
- 107.Gabriel A., Niğde Tarihi, s.21, Bengi Matbaası, Ankara, 1962
- 108.Çal, H., Niğde Şehrindeki Ahşap Tavanlı Camiler ve Mescitler, Kült.Bak.Yay., Ankara,2000
- 109.<http://fehmidincer.googlepages.com/>
- 110.Gabriel A., Niğde Tarihi, Bengi Matbaası, Ankara, 1962
- 111.Geray, C., Keleş, R., Şehircilik, s 2358-2369, CDTA, c.9, İletişim Yay., İstanbul, 1983

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Gökçek ÖZDAŞ

Adres: Uçbağlar M. Sivas C. Kırçuvaloğlu Apt. No:19, Malatya

Tel: 0 505 292 09 34

E-posta: gokcekozdas@yahoo.com

1981 yılında Aksaray'da doğdu. İlköğrenimini Yeniköy İlkokulu'nda, orta öğrenimini Kılıçaslan Ortaokulu'nda, lise öğrenimini de Osman Gazi Süper Lisesi'nde tamamladı. 2000 yılında Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi'nde başladığı lisans eğitimini, 2004 yılında tamamladıktan sonra, aynı yıl Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansa başladı. 2005-2007 yılları arasında özel bir şirkette restorasyon işi yaptı. Halen Malatya'da özel bir firmada çalışmaktadır.